

STRATEGICKÝ RÁMEC PŘÍPRAVY NA STÁRNUTÍ SPOLEČNOSTI 2021–2025

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR

Obsah

Manažerské shrnutí východisek a vize Strategického rámce	3
1 Úvod.....	6
Tento strategický rámec	9
2 Socioekonomická a demografická analýza	10
A Demografické změny v České republice.....	10
B Finanční zajištění ve stáří.....	12
C Bydlení	17
D Zdraví a prevence	19
E Podpora a péče	22
F Zaměstnanost a celoživotní učení.....	27
G Prevence sociální izolace, podpora mezigeneračních vztahů a bezbariérovost	30
H Diskriminace, týrání, zneužívání a ochrana spotřebitele	33
3 Desatero přípravy na stárnutí společnosti	37
4 Seznam zkratk.....	43
5 Vysvětlivky a odkazy	44

Manažerské shrnutí východisek a vize Strategického rámce

Stárnutí společnosti a demografické změny se dotýkají **všech oblastí lidského života**. Abychom se mohli co nejlépe připravit na budoucí vývoj, je třeba připomenout si nejzásadnější fakta o situaci českých seniorů:

Finanční zajištění	<ul style="list-style-type: none">- Osob pobírajících starobní důchod je 2,393 milionu.- Průměrný starobní důchod ke konci roku 2020 byl 14 450 Kč.- Existují zásadní rozdíly v průměrné výši důchodů mužů a žen (muži: 15 868 Kč; ženy: 13 203 Kč).- 14,9 % všech lidí pobírajících starobní důchod žije pod hranicí chudoby. <p>Vize: Zajištění důstojného a spravedlivého finančního zajištění ve stáří zahrnující i ohrožené skupiny (ženy, osoby pracující v náročných profesích).</p>
Bydlení	<ul style="list-style-type: none">- Medián nákladů seniorů na bydlení tvoří 23,1 % všech nákladů seniorů (u domácností ekonomicky aktivních je to pak průměrně 19 %)- V EU-28 jsou přitom tyto náklady výrazně nižší (16,8 %).- Senioři z 91,5 % vnímají tento náklad jako zatěžující. Přibližně 45 % domácností pobírající příspěvek na bydlení zahrnuje alespoň jednu osobu, která pobírá důchod. V případě doplatku na bydlení je to 16 %. <p>Vize: Zajištění dostupného a bezbariérového bydlení pro seniory.</p>
Zdraví a prevence	<ul style="list-style-type: none">- Čeští senioři prožijí průměrně přibližně 17 let s nějakou zdravotní indispozicí, u mužů je to 14,6 let a u žen 19,5 let.- Zvyšování dostupnosti zdravotní péče včetně speciální geriatrické péče, zamezit omezování této péče ve venkovských oblastech. <p>Vize: Posílení preventivní zdravotní péče, zdravého životního stylu, ale rovněž specializované geriatrické péče.</p>

<p>Podpora a péče</p>	<ul style="list-style-type: none"> - V mezinárodním srovnání dává ČR na sociální výdaje nižší podíl HDP (18,6 %), než jaký je průměr EU-28 (19,2 %). - 80 % veškeré péče zajišťuje rodina a blízcí, převážně ženy, což se často promítá do platových nerovností i nerovností v důchodech. <p><i>Vize: Systémové nastavení financování sociálních služeb, včetně zajištění podpory neformálních pečujících.</i></p>
<p>Zaměstnanost a celoživotní učení</p>	<ul style="list-style-type: none"> - V kategorii 55-59 let je v ČR ve srovnání se zeměmi OECD nadprůměrná zaměstnanost. S vyšším věkem tato zaměstnanost ale výrazně klesá. - Kromě odchodu do důchodu je zásadním faktorem klesající zaměstnanosti obtížné uplatnění starších osob na trhu práce, zdravotní problémy nebo nižší motivace pracovat. <p><i>Vize: Zlepšení podpory na trhu práce pro starší osoby a zvýšení jejich mobility.</i></p>
<p>Diskriminace, týrání, zneužívání a ochrana spotřebitele</p>	<ul style="list-style-type: none"> - 18,5 % seniorů, kteří žijí sami, se necítí bezpečně. - Přibližně jen každý desátý člověk, který čelí diskriminaci (nejčastější je právě ta z důvodu věku) se jí aktivně brání. - Senioři často dostávají a přeposílají jak pravdivé, tak ale i falešné e-maily varující před nebezpečím, dělá to až 47 % lidí nad 65 let. <p><i>Vize: Posílení pocitu bezpečí a prevence zneužití, boj proti diskriminaci a tvorbě dezinformací.</i></p>

Je třeba si rovněž uvědomit, že výše zmíněné trendy se do budoucna promítnou do fungování celé společnosti ještě výrazněji, neboť seniorská populace se v důsledku stárnutí dlouhodobě rozšiřuje. Tento trend bude pokračovat v celé první polovině 21. století. V roce 2018 bylo ve věkové kategorii 65+ 19,2 % obyvatel (v roce 2019 to bylo 19,9 %), v roce 2025 to bude 22,3 % a **v roce 2050 již 29 %** (téměř každý třetí).

Příprava na stárnutí společnosti se proto odehrává ve dvou základních dimenzích: zajištění důstojného života dnešních seniorů a adaptace společnosti jako celku na demografické změny, které ovlivní její život a stabilitu v následujících desetiletích.

Na výše uvedené problémy pak Strategický rámec přípravy na stárnutí společnosti 2021–2025 v souladu s **programovým prohlášením vlády** reaguje navrženým **Desaterem přípravy na stárnutí**, které bude dále rozpracováno v **akčním plánu**:

1. Spravedlivé důchody
2. Dostupnější a kvalitní sociální a zdravotní služby
3. Dostupnější a bezbariérové bydlení pro seniory
4. Podpora sendvičové generace a neformálních rodinných pečujících
5. Příprava státu na stárnutí společnosti
6. Podpora rodiny a mezilidské vztahy
7. Bezpečný život seniorů, boj proti diskriminaci, násilí a tzv. šmejdům, zvýšení ochrany spotřebitele
8. Celoživotní učení, trh práce a aktivní stárnutí
9. Bezbariérový veřejný prostor
10. Osvěta a medializace tématu stárnutí

1 Úvod

Česká společnost se mění – **rodí se méně dětí a stále se prodlužuje délka dožití**. Zvyšuje se tak podíl starších lidí v populaci a společnost stárne, stejně jako ve většině zemí vyspělého světa. V současné době jsou v ČR **2, 132 miliony seniorů nad 65 let věku** (tedy přibližně pětina), **z toho 898 tisíc mužů a 1,234 milionu žen**.¹ V roce 2025 to bude 2,34 milionu obyvatel, tedy 22,3 % všech obyvatel. **V roce 2030 se již bude jednat o 2,4 milionu obyvatel**, blíží se ke čtvrtině, a **v roce 2050 dokonce o 3 miliony**, což bude téměř 30 % ze všech osob žijících v ČR (střední varianta demografické prognózy ČSÚ z roku 2018). Současně se do roku 2050 ztrojnásobí **počet osob 85letých a starších** na téměř **0,5 milionu**, tedy na téměř 2,5 násobek aktuálního stavu, což bude představovat přibližně 5 % populace.²

Průměrný starobní důchod k 31. 12. 2020 byl **14 450 Kč, u žen 13 203 Kč a u mužů 15 868 Kč**. Přibližně 657 tisíc lidí ze všech, kteří pobírají starobní důchod, odešlo do důchodu předčasně, což je více než čtvrtina³.

“ V roce 2025 bude 22,3 % obyvatel starší 65 let a do poloviny století se jejich počet přiblíží k 30 % české populace.

Proměna věkové struktury společnosti má důsledky pro její uspořádání a život v ní. Proměna životního cyklu vede k posouvání některých fází (například oddalování vstupu na trh práce nebo pozdější zakládání rodiny), ale vzhledem k rapidní proměně světa kolem nás se některé životní fáze naopak opakují (např. učení, závislost na péči druhých). Stárnutí populace může také přinést prohloubení stávajících nerovností, například v podobě odlišné délky dožití nebo kvalitě stáří. Ta se odvíjí od zdravotního stavu i finančního zajištění v produktivním věku, stejně jako kvalitě předchozího života jako celku. Při výhledu do budoucna není možné zapomenout ani na další faktory, které budou společnost ve 21. století ovlivňovat – například migrace či technologický vývoj, klimatická změna a digitalizace.⁴

Stárnutí společnosti je fenomén, který vyžaduje změnu v chápání toho, **kdo je to senior**. Představy, které máme o stárnutí a lidech od určitého věku, jsou často zastaralé a nerespektují fakt, **že dnešní senioři představují velmi heterogenní skupinu čítající téměř dva miliony osob, a její různorodost do budoucna ještě posílí**.

Nestejnorodost této skupiny je dána nejen věkem, zdravotním stavem a stále narůstající délkou dožití, ale také příjmy, vzděláním, místem bydliště (venkov vs. město), sociálními vazbami, vlastní aktivitou a životní zkušeností. V ČR neexistuje univerzální definice seniora.

Pro účely tohoto dokumentu definujeme seniora či seniorku jako osobu starší 60 let. V některých částech dokumentu se, zejména z důvodu dostupnosti dat, objevuje rovněž hranice 65 let. V případě otázek trhu práce se operuje naopak s hranicí nižší, tedy 55 let. Jsme si rovněž vědomi problematičnosti jasného vymezení toho, kdo je a není senior, a to i s ohledem na možnou stereotypizaci a vnímání stáří a stárnutí, případně právní vymezení některých nároků, které se jich týkají, a které nesouvisí s biologickým věkem.

K prosperující a soudržné dlouhověkové společnosti proto vede cesta přes komplexní přístup a vzájemně provázané veřejné politiky. Příprava na stárnutí společnosti **by měla být chápána jako aktuální celospolečenské téma**, které nemůže být nadále redukováno pouze na otázku důchodového systému. **Demografický vývoj vyžaduje daleko širší změny v oblasti příjmů státního rozpočtu, státní správy, stabilně dostupného bydlení, financování a kvality a místní a časové dostupnosti sociální a zdravotní péče, celoživotního vzdělávání, zaměstnanosti, ocenění a odměňování práce v sociálních službách, ochrany práv seniorů či fungování veřejného prostoru** (zejména v kontextu jeho bezbariérovosti). V neposlední řadě musí příprava na stárnutí rovněž zahrnovat vytváření podmínek pro osobní aktivitu ve stáří, občanskou angažovanost a dobrovolnictví či rozvoj kvalitních mezilidských a rodinných vztahů obecně. **Aktivní stárnutí by mělo znamenat přetrvávající participaci na společenském, ekonomickém, kulturním, duchovním i občanském dění.** Zásadním aspektem přípravy na stárnutí je i podpora porodnosti a stability rodin, například prostřednictvím veřejných služeb.

Předchozí dokument ke stárnutí populace

Tento strategický rámec navazuje na předchozí dokument politiky stárnutí, Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí na léta 2013 až 2017. Oba tyto dokumenty byly zadány usnesením vlády č. 218 ze dne 30. března 2015. V roce 2014 došlo k aktualizaci Národního akčního plánu a k přidání kapitoly Realizace politiky přípravy na stárnutí v České republice za účelem jeho efektivnějšího naplňování. Na základě pravidelných hodnotících zpráv národního akčního plánu lze dosažené cíle shrnout takto:

Splněno

Oblast přípravy na stárnutí	Zřízení koordinátoři politiky stárnutí na resortech.
Příjmy seniorů	Zveřejnění důchodové kalkulačky ČSSZ.
Lidská práva seniorů	<p>Novela zákona o obětech trestných činů.</p> <p>Částečná novelizace zákona o dobrovolnické službě.</p> <p>Nárůst osvětové činnosti s dotací z pozice resortů na téma seniorů.</p> <p>Rozvinutí úspěšných osvětových aktivit GŘ HZS na podporu bezpečnosti seniorů.</p> <p>Zavedení tzv. spotřebitelského ombudsmana na MPO v souvislosti s předváděcími akcemi.</p> <p>Výrazné posílení kontroly osvětových akcí ČOI, nový občanský zákoník – změna pohledu na problematiku organizovaných prodejních akcí, respektive závazků ze smluv uzavíraných mimo obchodí prostory.</p>
Vzdělávání a zaměstnanost	<p>Nárůst počtu míst výuky na Univerzitách třetího věku.</p> <p>Řada projektů ÚP ČR na podporu zaměstnanosti starších osob.</p> <p>Kurzy počítačové gramotnosti jako standardní součást aktivit řady knihoven.</p>
Zdraví a péče	<p>U pojištěnců starších 65 let hrazení očkování a očkovací látka proti pneumokokovým nákazám.</p> <p>Přijetí Národního akčního plánu pro Alzheimerovu nemoc a další obdobná onemocnění na léta 2016 až 2019.</p> <p>Nová dávka nemocenského pojištění dlouhodobé ošetrovné podle návrhu MPSV, která byla uvedena v účinnost v roce 2018.</p> <p>Zvýšení příspěvku na péči.</p>
Bydlení	Zavedení nových dotačních titulů MMR – Komunitní dům seniorů a Bytové domy bez bariér.

Nesplněno s tím, že bude nadále řešeno v následujícím období

Oblast přípravy na stárnutí	Nedostatečné finanční zdroje na politiku stárnutí.
Lidská práva seniorů	Nedostatečné řešení problematiky domácího násilí na seniorech a seniorský abus. Mezigenerační centra podpořena pouze částečně. Zákon o dobrovolnictví novelizován pouze částečně.
Vzdělávání a zaměstnanost	Age management řešen pouze částečně.
Zdraví a péče	Nevyřešen systém dlouhodobé péče. Nedostatečná podpora rehabilitace a následné péče. Nedostatečně podpořen rozvoj asistivních technologií.

Tento strategický rámec

Účelem tohoto strategického rámce je formulovat strategický přístup k přípravě společnosti na stárnutí, která je ze své podstaty agendou průřezovou a týká se různých oblastí života jedince a společnosti, a tedy i různých oblastí veřejných politik. **Tento rámec by měl otevřít veřejnou diskusi a reagovat nejen na problémy, které se týkají dnešních seniorů, ale také zahájit diskusi o přípravě na stárnutí společnosti jako celku a zahrnout tak obyvatele všech věkových kategorií. Úkolem strategického rámce je formulovat tato opatření na obecné rovině. Jejich konkrétní implementace bude řešena v návazném akčním plánu, kde budou opatření podrobněji specifikována.** Je třeba si uvědomit, že v ČR už nyní žijí početné generace, které brzy vstoupí do seniorského věku, a že se musíme systematicky připravovat na život v dlouhověkové společnosti.

Politika stárnutí a příprava na demografické změny ve společnosti se týká různých aktérů: **celkový rámec a podmínky pro přípravu na stárnutí zaštiťuje stát, přičemž v naplňování tohoto rámce je naprosto klíčová role dalších aktérů, zejména pak krajů a obcí, ale také zaměstnavatelů, neziskového sektoru, akademické sféry či médií.** Příprava na stárnutí ale není jen záležitost společenských institucí, ale i jednotlivců jako takových. Každý z nás by měl vyrůstat, dospívat a žít s vědomím, že bude stárnout v dlouhověkové společnosti, a podle toho se rozhodovat a na stárnutí připravit. Role státu a samosprávy by pak měla spočívat v zajištění takového prostředí, které umožní kvalitní život a autonomii bez ohledu na věk či zdravotní stav.

2 Socioekonomická a demografická analýza

A Demografické změny v České republice

V roce 1989 připadalo v České republice na jednu ženu 1,87 narozeného dítěte. Do roku 1999 toto číslo prudce kleslo na 1,13 dítěte. Po roce 2003 plodnost opět (s výjimkou let 2009–2011) roste a v roce 2018 připadalo na jednu ženu 1,71 dítěte.⁵ V roce 2019 byla zaznamenána stagnace na hodnotě předchozího roku 2018.⁶ ČR tak s odstupem následuje podobný trend z EU, kde **po prudkém poklesu průměrné porodnosti nastal opět pomalý nárůst**: v roce 2003 to bylo 1,47 dětí na jednu ženu (rozdíl oproti ČR je tedy o pětinu) a v roce 2015 šlo o 1,58 dětí (rozdíl oproti ČR je tedy zanedbatelný). Od roku 2017 se jedná o pravidelný pokles na 1,56 v roce 2018.⁷⁸ Tyto změny je možné vysvětlit především změnou životního stylu v souvislosti se změnou společensko-politické situace (např. možnost vzdělávání, cestování, seberealizace, profesní růst), která se projevila i na reprodukčním chování české společnosti.

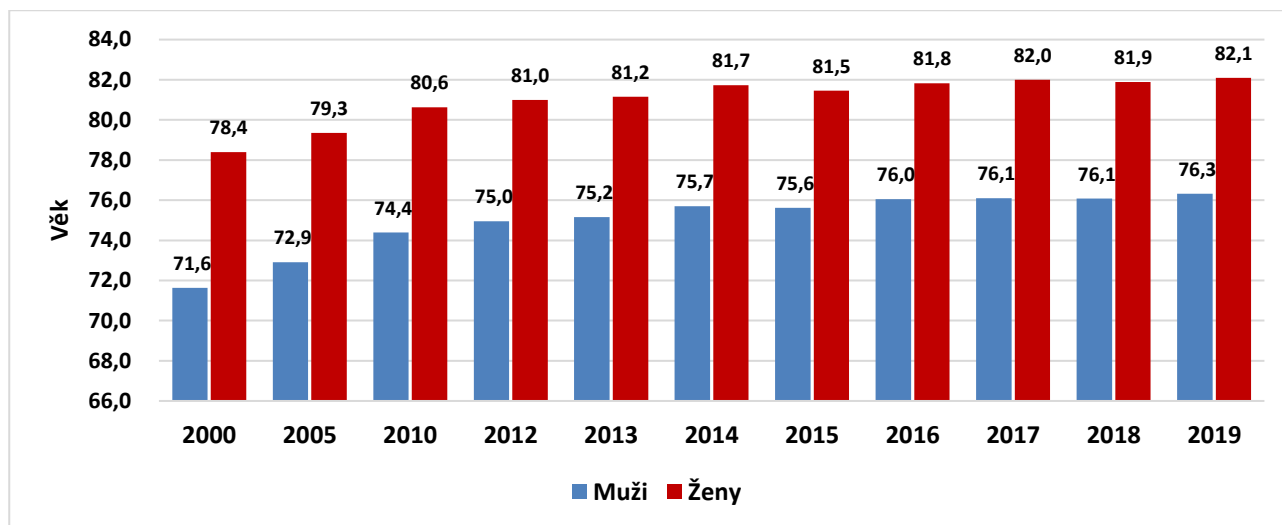
Naděje dožití (neboli střední délka života) udává, kolik let průměrně má před sebou osoba v daném věku za předpokladu, že zůstanou po zbytek jejího života zachovány stávající úmrtnostní poměry. Obvykle se používá ukazatel **naděje dožití při narození**, který udává počet let, kterých se průměrně dožije právě narozený člověk. U mužů činila v roce 2002 v ČR 72,1 let, v roce 2017 to bylo již 76,1 let, tj. nárůst o 4 roky (viz Graf č. 1). V roce 2019 to již bylo 76,3 let (+4,2 roky). Naděje dožití při narození u českých žen v roce 2002 činila 78,7 let, v roce 2017 to bylo již 82 let, tj. nárůst o 3,3 let. V roce 2019 to již bylo 82,1 let (+3,4 roky). V roce 2017 byl rozdíl v naději dožití při narození mezi muži a ženami 5,9 let a v roce 2019 se jednalo o 5,8 let.⁹

“ U mužů činila naděje dožití v roce 2002 v ČR 72,1 let, v roce 2017 to bylo již **76,1 let**, tj. nárůst o 4 roky (v roce 2019 + 4,2 roky). Naděje dožití při narození u českých **žen** v roce 2002 činila 78,7 let, v roce 2017 to bylo již **82 let**, tj. nárůst o 3,3 let (v roce 2019 + 3,4 roky).

Ilustrativní jsou také data pro jakýkoliv konkrétní věk; v případě stárnutí populace např. pro dnešní šedesátníky, tj. lidi v předdůchodovém věku. V roce 2018 měl šedesátiletý český muž naději na dožití dalších 19,8 let a šedesátiletá žena 23,9 let.¹⁰

Graf č. 1: Naděje dožití při narození mužů a žen v ČR (1992–2019)

Zdroj: Eurostat¹¹

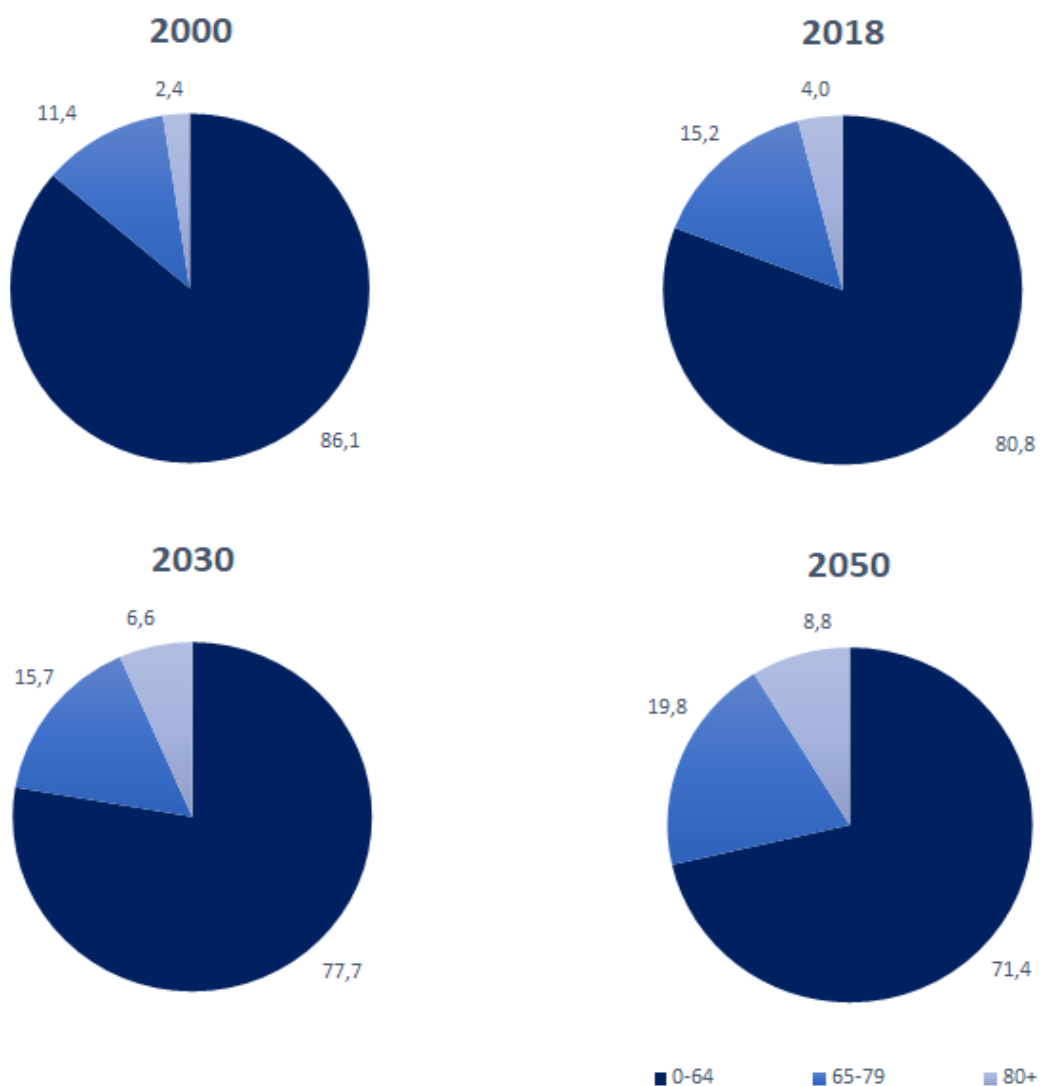
“ V roce 2050 budou ve věkové kategorii **65+** téměř tři z deseti obyvatel ČR a ve věkové kategorii **80+** to bude každý jedenáctý obyvatel ČR.

Podle střední varianty prognózy ČSÚ o vývoji české populace do roku 2100 (viz Graf č. 2) se počet obyvatel ČR z 10,6 milionů v roce 2018, resp. 10,7 milionů v roce 2019¹² zvýší do roku 2030 na 10,8 milionů a posléze se do roku 2050 sníží na 10,7 milionů. Z toho v roce 2018 je počet obyvatel ve věkové kategorii 65+ 2,0 miliony (v roce 2019 to bylo 2,1 miliony), do roku 2030 vzroste na 2,4 miliony a do roku 2050 na 3,1 milion. V relativních číslech to znamená, že zatímco v roce 2018 je ve věkové kategorii 65+ 19,2 % obyvatel (v roce 2019 to bylo 19,6 %), v roce 2030 to bude 22 % (tedy každý čtvrtý až pátý člověk) a v roce 2050 29 % (téměř tři lidé z deseti). Přitom v roce 2001 činil podíl obyvatel ve věkové kategorii 65+ na celkové populaci ČR 13,8 %, v roce 2018 je to již 19,2 % a v roce 2019 již 19,6 %.

V EU-28¹³ podíl obyvatel ve věkové kategorii 65+ v roce 2018 činil na celkovou populaci 19,7 % (v roce 2019 to bylo 20,0 %)¹⁴, tedy více než v ČR.

V roce 2018 byl v ČR podíl věkové kategorie 80+ 4,03 %, resp. v roce 2019 4,06 %, v roce 2030 to bude 6,6 % a v roce 2050 8,8 %. Podíl v EU-28 se změnil z 3,3 % na 5,6 % v roce 2018 a na 5,7 % v roce 2019. V obou případech se tedy podíl obyvatel starších 80 let poměrně rapidně zvyšuje.¹⁵

Graf č. 2: Projekce vývoje obyvatelstva ČR ve věkových kategoriích 0-64, 65-79, 80+ v % (2000–2050)

Zdroj: ČSÚ¹⁶

B Finanční zajištění ve stáří

Finanční zajištění ve stáří a udržitelnost důchodového systému se netýká jen lidí, kteří půjdou do důchodu v budoucnu, ale i dnešních seniorů. Proto je nezbytnou součástí všech diskusí o spravedlivém a důstojném nastavení příjmů ve stáří i analýza situace současných pobíratelů starobního důchodu.

Finanční zajištění seniorů dnes

Dominantním zdrojem příjmů dnešních seniorů je starobní důchod. Konkrétně v roce 2017 tvořily **v případě, že se jednalo o domácnosti bez pracujících členů, průměrně 94 % hrubých peněžních příjmů¹⁷ a v roce 2020 to již bylo 90 %**. Průměrný starobní důchod k 31. 12. 2018 byl 12 418 Kč¹⁸ a v roce 2019 se jednalo o zvýšení o 1 050 Kč na 13 468 Kč a v roce 2020 na 14 450 Kč (+982 Kč)¹⁹, osob pobírajících starobní důchod je 2,410 milionu a v roce 2020 to bylo 2,393 milionu.²⁰ Z toho u mužů se jednalo o částku ve výši 13 683 Kč a u žen 11 281 Kč (viz Tabulka č. 2). V roce 2020 to bylo 15 868 Kč a 13 203 Kč. Nejnižší možný vyměřený starobní důchod v roce 2018 činil 3 470 Kč.²¹ Od roku 2005 je rozdíl mezi průměrným důchodem mužů a žen konstantně kolem 18 % a v roce 2020 ty bylo 16,8 %. Tomu částečně přispívá i současný systém výpočtu starobního důchodu, který je nivelizující.

“ Průměrný starobní důchod k 31. 12. 2018 byl 12 418 Kč (v roce 2019 zvýšení o 1 050 Kč a v roce 2020 o 982 Kč)²², osob pobírajících starobní důchod je přibližně 2,4 milionu.²³ U mužů se jednalo průměrně o částku **ve výši 13 683 Kč a u žen 11 281 Kč (v roce 2020 meziroční zvýšení o 1 085 Kč, resp. o 926 Kč)**.

Průměrný starobní důchod tvoří v roce 2013 ještě 43,8 % průměrné hrubé měsíční mzdy zaměstnance (Tabulka č. 1). V roce 2018 došlo ke snížení až na 38,7 %, v roce 2019 je patrné mírné zvýšení na 39,5 %.

Tabulka č. 1: Srovnání průměrného starobního důchodu k průměrné mzdě

Rok	2010	2013	2018	2019
Průměrný starobní důchod (v Kč)	10 123	10 970	12 418	13 468
Průměrná hrubá měsíční mzda (v Kč)	23 864	25 035	32 051	34 111
Srovnání průměrného starobního důchodu a průměrné hrubé měsíční mzdy (v %)	42,4%	43,8%	38,7%	39,5%

Zdroj: ČSÚ a MPSV²⁴

Tabulka č. 2: Struktura starobních důchodů v ČR

Ukazatel/ Pohlaví	Muži	Ženy
Průměrný starobní důchod (v Kč) – údaj k 31. 12. 2020	15 868	13 203
Počet osob pobírajících starobní důchod – údaj k 31. 12. 2020	955 838	1 436 866
Starobní důchod nižší než 6 000 Kč (počty osob) – údaj k 31. 12. 2020 ²⁵	2 008	7 391
Průměrná délka doby pobírání starobního důchodu (v letech) – údaj k 31. 12. 2019 ²⁶	19,31	28,22
Počet osob starších 85 let, pobírajících starobní důchod – údaj k 31. 12. 2020 ²⁷	59 080	143 032
Průměrný důchod osob starších 85 let, pobírajících starobní důchod (v Kč) – údaj k 31. 12. 2020 ²⁸	16 292	15 723

Podíl dočasně nebo trvale krácených starobních důchodů na celkovém počtu starobních důchodů (včetně kombinace starobní + pozůstalostní)	2000	2005	2018	2019	2020
Podíl (v %)	10,10%	17,00%	26,20%	26,70%	27,30%

Zdroj: ČSSZ a MPSV

I když je na tom ČR z hlediska evropského srovnání v případě ohrožení chudobou celkově dobře – především ve věkovém intervalu 50-64 let existují skupiny, které jsou i přes jinak rovnostářský systém výpočtu starobního důchodu více ohroženy.

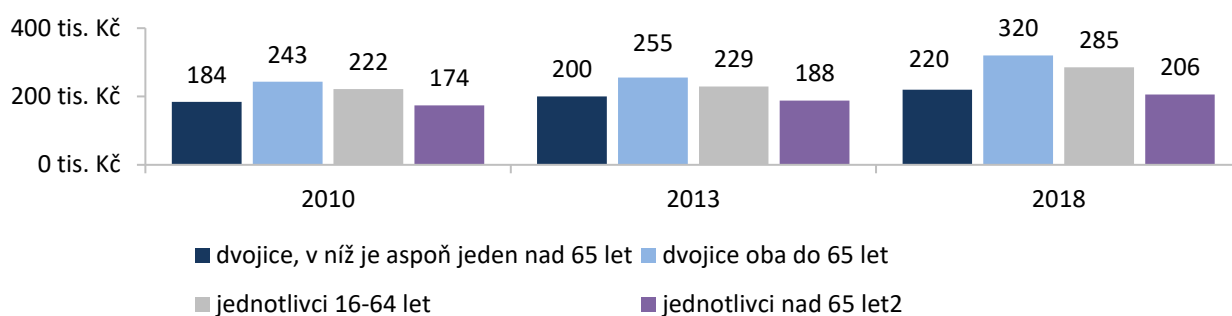
Je patrné, že existují velké rozdíly mezi ohrožením chudobou u žen a mužů. Lidé, kteří mají jako dominantní zdroj příjmů starobní důchod, jsou chudobou ohroženi ve 14,2 % a v roce 2020 to již bylo ve 14,9 %²⁹. Zatímco ve věkové kategorii 50-64 let bylo chudobou ohroženo 9,2 % žen (98 tisíc osob), u mužů to bylo 8,3 % (80 tisíc). Ve věku od 65 do 74 let bylo chudobou ohroženo 12,4 % žen (83 tisíc osob), u mužů to bylo pouze 5,4 % (28 tisíc osob). V případě věkové **kategorie 75 let a více** byl rozdíl mezi oběma pohlavími ještě výraznější – **chudobou bylo ohroženo 19,3 % žen (85 tisíc osob), a jen 3,9 % mužů (11 tisíc osob)**.³⁰ Zejména ve vyšším věku může jít zejména o důsledek ovdovění, neboť vdovské důchody nejsou při jejich současném nastavení s to kompenzovat ztrátu druhého příjmu při zachování srovnatelných nákladů na zajištění základních životních potřeb (bydlení, jídlo, léky atd.). Příčiny rozdílu mezi důchody mužů a žen, které byly popsány výše, jsou dvojího typu – prvním je nižší věk odchodu do důchodu (tento faktor je cca třetinový a postupně vymizí) a druhý jsou obecně nižší příjmy v průběhu pracovní kariéry, zejména v důsledku péče o děti či závislé blízké. **Rozdíl v příjmech mužů a žen byl v roce 2017 21,1 % (oproti průměru EU-28 s hodnotou 16 %)**.³¹ V roce 2019 to již v ČR bylo přibližně 18,9 % a v EU-28 15,0 %. ČR se v rámci EU řadí ke skupině zemí s nejvyšším rozdílem v odměňování žen a mužů. Příčiny jsou jak na strukturální úrovni (ženy zastávají spíše hůře placené pozice, jak horizontálně, tak vertikálně), tak na úrovni jednotlivkyň a jejich preferencí či kariérních drah. Významnou roli v tom hraje například nastavení rodinné politiky; a to i v minulosti, v případě současných důchodkyň.

“ V případě **věkové kategorie 75 let a více** byl rozdíl mezi muži a ženami velmi výrazný – u **žen bylo chudobou ohroženo 19,3 % (85 tisíc osob), u mužů jen 3,9 % (11 tisíc osob)**.

Další ohroženou skupinou jsou pak osoby odcházející do předčasného důchodu, což se děje často v souvislosti se zhoršeným zdravotním stavem, dále pak dlouhodobou nezaměstnaností nebo nutností se postarat o blízké (často rodiče nebo partnery či partnerky). V roce 2018 byl podíl předčasných důchodů na úrovni 26,2 % ze všech vyplácených starobních důchodů, v roce 2019 to bylo 27,3 %. (Tabulka č. 2).

Velkým tématem veřejné debaty posledních let je růst příjmů. Podíváme-li se však na příjmy domácností seniorů v průběhu let 2010 až 2016,³² vidíme, že tyto příjmy stoupaly pomaleji než příjmy domácností složených z osob mladších 65 let (Graf č. 3). Příjmy všech domácností po celou dobu převyšovaly úroveň příjmů domácností seniorů. Podle ČSÚ činí odhad všeobecného vyměřovacího základu za rok 2018 z března 2019 32 590 Kč.

Graf č. 3: Vývoj průměrných čistých ročních příjmů domácností ČR podle složení (bez dětí) – na osobu v tisících Kč ročně (2010 – 2018)

Zdroj: Eurostat³³

Čisté příjmy všech domácností vč. těch bez pracujících členů celkem rostly v roce 2020 proti roku 2018 vyšší dynamikou než čisté příjmy domácností seniorů. Zatímco u jednočlenných domácností s pracujícími členy přírůstek v roce 2020 proti roku 2018 činil 44 960 Kč (muži +48 138 Kč a ženy 41660 Kč), u jednočlenných domácností důchodců tento nárůst byl pouze 20 512 Kč (muži +20 992 Kč a ženy +19569 Kč). Nejvyšší růst dynamiky proti roku 2018 byl zjištěn u domácností s pracujícími členy celkem (14,8 %), u domácností bez pracujících členů to bylo 14,5 %. Ve věkové skupině 50-59 let šlo dokonce o 14,9 % a ve věku 70-74 let 10,7 %.

Struktura spotřebních výdajů se u seniorské populace a populace ekonomicky aktivní výrazně liší. **Senioři vydávají výrazně více na zajištění základních životních potřeb – bydlení, jídlo a zdravotní potřeby.** Zatímco domácnosti zaměstnanců³⁴ vydaly v roce 2016 v průměru na osobu za rok na bydlení a energie 18,6 % (tj. 24 175 Kč, měsíčně přibližně 2 015 Kč), v případě domácností důchodců je to 27,9 % (tj. 34 063 Kč, měsíčně přibližně 2 839 Kč).

V roce 2019 domácnosti zaměstnanců³⁵ (Tabulka č. 3) v průměru na osobu za rok na bydlení a energie 21,9 % (v roce 2017 to bylo 21,5 %), v případě domácností důchodců je to 30,5 % (rok 2017 šlo o 29,6 %). Náklady na potraviny činily u zaměstnanců 18,2 % (2017 18,4 %), u důchodců 22,8 % (23,9 %).

Vypovídací hodnotu těchto čísel nicméně snižuje skutečnost, že některé osoby jsou vlastníkem bytu a platí pouze energie, zatímco jiné platí i nájem. Náklady na potraviny v roce 2016 činily u zaměstnanců 18,3 % (tj. 23 854 Kč, měsíčně přibližně 1 988 Kč), u důchodců 24 % (tj. 29 244 Kč, měsíčně 2 437 Kč). Můžeme tedy říct, že **i přes své celkově nižší příjmy dávají domácnosti důchodců za potraviny o cca 31 p. b. více než v domácnosti zaměstnanců. V případě zajištění zdraví pak domácnosti důchodců vydávají 1,68x více než domácnosti zaměstnanců.** V roce 2019 dávají domácnosti důchodců za potraviny o cca 1,25x více, než domácnosti zaměstnanců (v roce 2017 to bylo 1,30 %). V případě zajištění zdraví pak domácnosti důchodců vydávají 1,58x více než domácnosti zaměstnanců (2017 1,82x).

Tabulka č. 3: Rodinné účty – struktura spotřebních vydání v roce 2019 (v %)³⁶

Spotřební vydání	Zaměstnanec	OSVČ	Důchodce
Potraviny a nealkoholické nápoje	18,2	18,2	22,8
Alkoholické nápoje, tabák	3,0	2,2	3,7
Odívání a obuv	5,2	5,6	2,6
Bydlení, voda, energie, paliva	21,9	21,0	30,5
Bytové vybavení, opravy	6,6	5,5	5,9
Zdraví	2,4	2,8	3,8
Doprava	11,5	9,7	6,7
Pošta a komunikace	4,3	4,4	3,8
Rekreace a kultura	10,6	12,2	9,4
Vzdělávání	1,4	2,2	0,1
Stravování a ubytování	7,8	8,1	3,7
Ostatní zboží a služby	7,2	8,0	7,1

Zdroj: ČSÚ

Udržitelnost důchodového systému

Vedle spravedlivého nastavení důchodového systému je obzvláště v době stárnutí populace důležitá otázka udržitelnosti důchodového systému. Český důchodový systém byl v roce 2018 v přebytku 22 mld. Kč, v roce 2019 ty bylo 18,64 mld. Kč. V roce 2020 byl v zaznamenán deficit ve výši 40,55 mld. Kč. Dle aktuálních predikcí MPSV budou příjmy systému důchodového zabezpečení převyšovat výdaje na důchody až do roku 2026. Od roku 2027 pak výdaje na důchody budou převyšovat příjmy z pojistného na důchodové zabezpečení. Deficit důchodového zabezpečení bude dle prognóz MPSV postupně růst a v roce 2050 dosáhne 4,3 % HDP.

“ Český důchodový systém byl v roce 2018 v přebytku 22 mld. Kč, ale v roce 2020 již deficit 40,55 mld. Kč. Dle aktuálních predikcí MPSV budou příjmy systému důchodového zabezpečení převyšovat výdaje na důchody až do roku 2026.

Udržitelnost systému důchodového zabezpečení závisí na komplexnějších změnách příjmů důchodového systému, včetně případných změn jeho celkové architektury. Jednou z možností je změna struktury příjmů důchodového systému, například financovat část důchodového systému z přímých daní, nepřímých daní, nebo ze zdanění firem. Financování části důchodového systému ze zdanění firem by navíc bylo v souladu s pokračující digitalizací na trhu práce. Vyšší zapojení přímých a nepřímých daní by pak odpovídalo skutečnosti, že přibližně čtvrtina starobního důchodu u průměrného důchodce nezávisí na jeho předchozí kariéře.

Možností změn financování důchodového systému je však celá řada a výběr optimálního opatření nebo mixu optimálních opatření je vysoce odbornou otázkou, při které je potřeba zvážit řadu dopadů těchto změn. Z toho důvodu byla zřízena Komise pro spravedlivé důchody, která se tématu architektury důchodového systému a možnostem zvýšení jeho příjmů bude věnovat od druhé poloviny roku 2019.

C Bydlení

Jedním z hlavních problémů českých seniorů jsou poměrně **vysoké náklady na bydlení**, které zároveň představují značný podíl celkových výdajů jejich domácností. Dále je tu velmi nízká nabídka finančně dostupného nájemního bydlení, které by zároveň vyhovovalo svou bezbariérovostí.

Dle údajů ČSÚ³⁷ z roku 2016 o osobách ve věku 65+, které žijí samy, mělo 69 % seniorů v ČR výhodu vlastního bydlení (v EU-28 je to 65,6 %), 15,5 % seniorů platilo tržní nájemné (EU-28 19,7 %) a zbylých 15,5 % seniorů platilo redukované nájemné (EU-28 je to 14,8 %). Dle údajů ČSÚ³⁸ v roce 2020 dvoučlenné domácnosti důchodců žily ve 45,5 % **ve vlastním domě** (domácnosti s pracujícími členy 40,3 %), u jednočlenné domácnosti to bylo v 35,4 % (21,6 %). V případě osobního vlastnictví u jednočlenné domácnosti důchodců to bylo 31,8 % (domácnosti s pracujícími členy 33,5 %). Dále následuje bydlení v pronajatém bytě jednočlenné domácnosti důchodců 15,9 % (u pracujících členů 31,8 %). **Nájemné neplatí** 90,3 % dvoučlenných domácností důchodců (82,1 %) a 84,1 % osamělých důchodců (68,2 %). Z pohledu typu nájemného tržní nájemné platilo 13,7 % osamělých důchodců (31,2 %) a 9,0 % manželských párů (17,2 %). Snížené nájemné zahrnuje pouze 2,2 % (0,6 %) osamělých důchodců a 0,7 % (0,7 %) manželských párů.

Náklady na bydlení důchodců pokrývají v roce 2020 vyšší část čistých peněžních příjmů než v rodinách zaměstnanců a OSVČ (cca 20 % vs. 13,0 % a 11,8 %). Zatímco v roce 2018 převýšení proti zaměstnancům bylo o 7,9 p.b. a OSVČ o 8,8 p.b., v roce 2019 to u OSVČ bylo dokonce o 9,0 p.b. V roce 2020 náklady na bydlení důchodců tvořily vyšší část z čistých příjmů než u zaměstnanců o 7,2 p.b. a u OSVČ o 8,4 p.b. Nejvyšší část nákladů na bydlení v roce 2020 tvoří u důchodců elektřina (cca 26 %) a dále následuje nájemné, resp. úhrada za užívání bytu (cca 25 %). Vyšší část nákladů na bydlení u důchodců než u zaměstnanců a OSVČ pravidelně tvoří výdaje na plyn z dálkového zdroje (cca 3,3 p.b. a cca 1,6 p.b.). Potom také výdaje za tuhá a tekutá paliva. V roce 2020 se k tomu přidaly ještě úhrady za teplo a teplou vodu (+ 0,1 p.b. a + 3,3 p.b.).

Medián, tedy střední hodnota, podílu nákladů na bydlení na nákladech domácnosti celkově byla nad průměrem zemí EU-28: ten je u **osob nad 65 let** na úrovni **16,8 %**, zatímco v **ČR je to 23,1 %**. V případě mužů se pak jednalo o 21 % (medián EU-28 byl 15,6 %), v případě žen o 24,8 % (medián EU-28 byl 18 %).³⁹ Náklady na bydlení tedy představují výraznější zátěž pro ženy než pro muže, a to i v kontextu EU-28.

“ Medián, tedy střední hodnota, podílu nákladů na bydlení na nákladech domácnosti celkově byla nad průměrem zemí EU-28: ten je u osob nad 65 let na úrovni 16,8 %, zatímco v ČR je to 23,1 %. Náklady na bydlení pak představují větší zátěž pro ženy.

Důležité je z tohoto hlediska srovnat rovněž subjektivní hodnocení zátěže. Tu představovaly náklady na bydlení v roce 2017 pro **91,5 % domácností důchodců**. Domácnost si v roce 2020 nemohla dovolit neočekávaný výdaj v 26 % případech (u zaměstnanců 18,9 % a u OSVČ 11,0 %). Náklady na bydlení jim byly velkou zátěží v 17,8 % případů (14,1 % a 10,3 %). Domácnost důchodců ve 4,3 % případů také obtížně vycházela s příjmem (2,4 % a 1,5 %).

Vysoké náklady na bydlení dokládají i údaje o **příspěvku a doplatku na bydlení**. V roce 2018 bylo na příspěvek na bydlení vynaloženo 7,7 miliardy Kč, v roce 2019 to bylo téměř 7,1 miliardy Kč a v roce 2020 se jednalo o cca 7,0 miliard Kč (meziroční pokles o 1,8 %). Na doplatek na bydlení pak bylo v roce 2018 vyplaceno 1,9 miliardy Kč.⁴⁰ V roce 2019 to pak bylo cca 1,6 miliardy Kč, meziroční nárůst v roce 2020 činil 1,4 %.

D Zdraví a prevence

S růstem počtu starších lidí nabývá na významu pojem **kvalita života**. Pro tu není významným faktorem jen samotná délka dožití, ale také **délka dožití ve zdraví**, tedy v jakém zdravotním stavu prožívají lidé svůj prodlužující se věk.

“ Čeští muži prožijí 13,4 let s nějakou zdravotní indispozicí; ženy, které se obecně dožívají vyššího věku, 18,1 let. Všichni lidé tak prožijí v ne plně zdravém stavu přibližně pětinu svého života.

Naděje dožití pro muže v ČR v roce 2017⁴¹ byla 76,1 let, ale ve zdraví pouze 62,7 let, tj. rozdíl 13,4 let. **Muž v ČR tedy prožije ve zdraví 82 % svého života.** Naděje dožití pro ženy v ČR v roce 2017 byla 82,1 let, ale ve zdraví pouze 64 let, tj. rozdíl 18,1 let. **Žena v ČR tedy prožije ve zdraví 78% svého života.** V roce 2019 naděje dožití mužů byla 76,3 let a ve zdraví 61,7 let, což tedy znamená, že muži prožili již jen 80,9 % života ve zdraví. U žen naděje dožití činila 82,1 let a ve zdraví 62,6 let, a tedy ženy ve zdraví prožily pouze 76,2 % života. Život ve zdraví ve věku 65 let byl v roce 2010 u mužů 8,5 let a u žen 8,8 let. V roce 2019 to u mužů bylo pouze 8,0 let a u žen 8,2 roky. Zásadními tématy z hlediska zdravotní péče nejen pro seniory, ale pro celou společnost, je **dostupnost zdravotní péče**, především místní. Na starší osoby má nepříznivý dopad zejména **zánik praxí** na venkově, rušení lůžkových oddělení v menších nemocnicích a nedostatek praktických lékařů a stomatologů. Dá se předpokládat, že tento trend se se změnou demografické struktury ještě prohloubí.

V posledních letech klesá celkový podíl výdajů na zdravotnictví na HDP (viz Tabulka č. 4), i když se ČR drží přibližně kolem průměru EU-28, který je 7,2 %⁴² (ČR v roce 2005 7,0 % HDP, v roce 2011 však 7,5 %, ale v roce 2019 již jen 7,3 %)⁴³.

Tabulka č. 4: Podíl sociálních a zdravotních výdajů na HDP v ČR a v absolutních číslech (1990–2019)

Ukazatel/ Rok	1990	1992	1998	2000	2005	2011	2014	2017	2019
Sociální a zdravotní výdaje absolutně (mld. Kč)	112,3	161,5	372,2	425,8	574,5	770,0	824,9	917,3	1 053,2
Sociální výdaje absolutně (mld. Kč) ⁴⁴	82,3	115,8	240,2	279,0	355,7	481,8	513,0	558,3	640,0
Zdravotní péče absolutně (mld. Kč)	30,0	46,0	132,5	146,8	218,8	287,8	311,8	359,0	413,3
Výdaje na důchody absolutně (mld. Kč)	45,6	63,7	161,8	181,9	241,2	359,0	376,7	404,6	460,7
Sociální a zdravotní výdaje (podíl na HDP, %)	17,9	19,2	18,7	18,8	18,4	20,1	19,1	18,2	18,6
Sociální výdaje (podíl na HDP, %)	13,1	13,7	12,0	12,3	11,4	12,6	11,9	11,1	11,3
Zdravotní péče (podíl na HDP, %)	4,8	5,4	6,6	6,5	7,0	7,5	7,2	7,1	7,3
Výdaje na důchody (podíl na HDP, %)	7,3	7,6	8,1	8,0	7,7	9,4	8,7	8,0	8,2

Zdroj: VÚPSV⁴⁵

Výdaje na zdravotní péči pravidelně meziročně rostou.⁴⁶ Nejvyšší nárůst byl zjištěn v roce 2018 o 11,8 % (v roce 2019 pouze 10,0 %). Především se jednalo o léčebnou péči (14,4 %). Pak následovala dlouhodobá péče (11,0 %) a rehabilitace (10,6 %). V roce 2019 nejvyšší meziroční dynamiku růstu zaznamenala rehabilitační péče (14,2 %). Od roku 2016 získává také na významu preventivní péče, která po meziročním propadu v roce 2015 (o 21,0 %) se meziročně zvyšuje v průměru o 5,8 %. Po stagnaci na úrovni meziročního růstu o 7,6 % v období let 2015 až 2017 dochází k akceleraci podílu výdajů na zdravotní péči až na 8,3 % v roce 2019.

Integrace zdravotní a sociální péče

Jedním z klíčových témat v oblasti zdraví je integrace sociální a zdravotní péče. V ČR jsou v současné době kompetence v oblasti této péče rozdělené na národní úrovni mezi Ministerstvo zdravotnictví a Ministerstvo práce a sociálních věcí, na regionální a lokální úrovni mezi kraje, obce, zdravotní pojišťovny a samotné domácnosti. Dlouhodobá péče o starší osoby je v ČR poskytována formálně (v podobě lůžkových, ambulantních či terénních služeb) a neformálně (v rámci rodiny či komunity).

Problém roztržitého je způsoben především nejednoznačnou legislativou, která nedostatečně postihuje jednotlivé kompetence v oblasti sociální a zdravotní péče a jejího personálního a finančního zajištění v návaznosti na potřeby klienta. Pacienti či klienti s podobným zdravotním stavem mohou být umístěni jak v zařízeních zdravotnických, tak sociálních, ale i ve svém domácím prostředí, přičemž každá z uvedených možností je financována odlišným způsobem a zároveň dochází ke vzniku značných nerovností v péči o klienty se srovnatelnými potřebami.⁴⁷ **Proto je nezbytným krokem sjednocení způsobu financování ošetrovatelské péče v pobytových zařízeních sociálních služeb a ošetrovatelské péče na lůžkách dlouhodobé péče ve zdravotnických zařízeních i domácí ošetrovatelské péče.** Obecně je však třeba se zaměřit na celkovou provázanost zdravotní a sociální péče různého typu. Nezbytnou součástí péče v této oblasti je i péče **paliativní**.

Podpora prevence zdraví a specializované geriatrické péče

V současné době prožijí starší lidé přibližně 15 let s nějakou formou zdravotního omezení⁴⁸, což má dopad na kvalitu jejich života obecně. **Klíčovým tématem, kterému bude třeba v souvislosti se zdravím stárnoucí populace věnovat zvláštní pozornost, je specializovaná geriatrická péče včetně komplexní diagnostiky.** Zjednodušeně se jedná o snahu pohlížet na zdraví i nemoci ve stáří holisticky tak, aby problémy fyzické, psychické, sociální i spirituální byly vnímány v jedné době a jako součásti celkové kvality života seniora. Proto bude třeba zajistit dostatek lékařů-geriatrů, podporu vzdělávání v tomto oboru a rozvoj geriatrické péče jako takové. Do tohoto rozvoje spadá i zvýšení informovanosti zdravotníků v oblasti funkční geriatrické diagnostiky a obecně obeznámenost s **problematikou geriatrických syndromů, zejména křehkosti.**

Stále významnějším tématem souvisejícím se stárnutím populace se stává také nárůst počtu osob s demencí. Za nejčastější příčinu demence bývá považována Alzheimerova nemoc. Hlavními úkoly v této oblasti jsou zejména zajištění včasné diagnostiky a dostatečná prevence – obojí souvisí s potřebou posílení služeb. Podrobněji se této oblasti věnuje specializovaný Národní akční plán pro Alzheimerovu nemoc a další obdobná onemocnění na léta 2020–2030.⁴⁹

“ V současné době prožijí starší lidé přibližně 15 let svého života s nějakou formou zdravotního omezení, což má dopad na kvalitu jejich života obecně.

V oblasti zdraví hraje důležitou roli prevence, která by se měla zaměřit na různé aspekty zdraví v průběhu celého života člověka. **V roce 2014 bylo na prevenci obecně alokováno 11,4 mld. Kč, což je o 1,4 mld. korun více než v roce 2010. V roce 2015 to však bylo pouze 9 mld. Kč.⁵⁰ V roce 2019 to ale již bylo 11,3 mld. Kč.⁵¹** Prevence by se měla zaměřit na chronická, zejména neurodegenerativní, kardiovaskulární a onkologická onemocnění, nemoci svalové a kosterní soustavy a duševní onemocnění, která jsou výrazně determinována životním stylem a sociálními faktory zdraví (stravování, pohyb, kouření, závislosti, včetně alkoholové, stres atd.). Z hlediska zdravotní péče je rovněž třeba systematicky zacílit na zefektivnění lékové terapie. V případě osob, které prošly lékařským zákrokem, je rovněž důležité zvýšit důraz na kvalitní a odbornou (geriatrickou) následnou péči, rehabilitaci a komunitní služby s cílem co nejdříve umožnit návrat a co nejdelší setrvání v původním domácím prostředí, jakož i zajištění dlouhodobé péče komplexem služeb podporujícím nezávislost starších osob žijících v domácím prostředí.

Problematika financování zdravotní péče se projevuje také v oblasti její dostupnosti. Na starší osoby má nepříznivý dopad zejména rušení lůžkových oddělení v menších nemocnicích a nedostatek praktických lékařů a stomatologů, zejména ve venkovských oblastech.

Zdraví a prevence mají také své neopomenutelné genderové aspekty, jak víme z mnoha domácích i zahraničních zkušeností. Při propagaci zdravého životního stylu u mužů je třeba brát v potaz, že se na jejich nižší době dožití podílí například konzumace alkoholických nápojů, kouření nebo strava, které mají vliv na vznik a rozvoj celé řady chorob. Ve zmíněných ohledech mají muži horší návyky a obecně menší ochotu se svým zdravím zabývat a navštěvovat zdravotnická zařízení. U žen je vhodné dbát např. na kardiovaskulární onemocnění, kde některá mají jiné příznaky než u mužů. To se však může týkat většího množství onemocnění, neboť některá byla zkoumána více na mužské populaci. Vzhledem ke svému předchozímu profesnímu a pečujícímu zaměření muži a ženy také reagují rozdílně při odchodu do důchodu, což se projevuje mj. na jejich duševním zdraví. Další uvažování o zdravotním stavu starších osob, o prevenci a všechny osvětové aktivity by měly brát v úvahu tyto genderové aspekty zdraví a prevence se specifiky, která z toho plynou pro ženy a pro muže.

Vzhledem k důležitosti zachování přirozeného prostředí seniora, jeho bezpečí, samostatnosti a nezávislosti je třeba intenzivněji rozvíjet **služby asistovaného života**. **Ty mohou zvýšit kvalitu života seniorů a zároveň jim pomoci zůstat aktivními v práci nebo v komunitě.** Tato služba má také **významnou odlehčovací (respitní) funkci pro seniorovu rodinu a blízké a systémový potenciál**, který je využitelný při koordinaci komunitních služeb a podpory. Veřejnost není o této službě dostatečně informována. Počet jejích uživatelů je v ČR velmi nízký. Informační a komunikační technologie a služby asistovaného života pro seniory mohou významným způsobem prodloužit setrvání seniorů v jejich přirozeném domácím prostředí a přispět tak k vyšší kvalitě jejich života.

E Podpora a péče

Podíl sociálních a zdravotních výdajů na HDP v ČR v posledních letech klesá s mírným zlepšením v roce 2019 (viz Tabulka č. 4). **Zatímco v roce 2011 odpovídala částka vynaložená na sociální a zdravotní výdaje 20,1 % HDP, v roce 2017 to bylo již jen 18,2 % HDP a v roce 2019 se jednalo o 18,6 %.** V mezinárodním srovnání vydává ČR na sociální výdaje menší podíl HDP, než je průměr EU-28. Ten aktuálně dosahuje 19,2 %⁵², v ČR je to 11,3 % (viz Tabulka č. 4). Výdaje na sociální a zdravotní péči tedy nerostou tak rychle jako HDP.

“ Zatímco v roce 2011 odpovídala částka vynaložená na sociální a zdravotní výdaje 20,1 % HDP, v roce 2017 to bylo již jen 18,2 % HDP, ale v roce 2019 následoval mírný nárůst na 18,6 %.

Vzhledem k tomu, že nároky na tento systém budou v důsledku stárnutí populace dále narůstat, **hrozí neudržitelnost systému financování této péče**, proto je třeba se zabývat systémovým řešením této problematiky, ať už v podobě pojistného nebo nepojistného systému. Do novely zákona o sociálních službách, která má nabýt platnost od 1. 1. 2022. MPSV připravuje celkovou změnu financování sociálních služeb. Hlavní změnou je stanovení mandatorního výdaje dotace na sociální služby a jednotných spolu-podílů samospráv na dotaci z MPSV, dále stanovení jednotkových nákladů, personálního a materiálně-technického standardu, nebo poskytování víceletých dotací a dále sjednocení procesů plánování rozvoje sociálních služeb.

Problémem nejsou jen nízké výdaje na poskytování sociální a zdravotní péče, ale také **roční a nenároková forma financování sociálních služeb**, což způsobuje poskytovatelům nejistotu ve financování a v důsledku toho například i nemožnost plánovat personální zajištění na delší dobu dopředu. Dle analýzy Asociace poskytovatelů sociálních služeb⁵³ bude třeba ve všech typech sociálních služeb v roce 2030 přibližně 45 tisíc zaměstnanců, přičemž největší podíl by pak dle této analýzy měl být ve službách pobytového typu. Je to o 11 tisíc více než v současné době.

Drtivá většina lidí však preferuje zůstat co nejdéle v domácím prostředí, pokud to jejich zdravotní stav umožňuje. Ideálem je tedy i do budoucna sdílená péče, tj. kombinace péče blízkých za pomoci dostupných sociálních a zdravotních služeb. Bude tedy třeba klást důraz i na rozvoj terénních a ambulantních služeb.

Institucionální péče

Institucionální péče o starší osoby je v ČR zajišťována v oblasti sociálních služeb zejména v domovech pro seniory a v domovech se zvláštním režimem. Jak ukazuje Tabulka č. 5, počet lůžek v domovech pro seniory se v průběhu let zásadně nemění, počet lůžek v domovech se zvláštním režimem roste. Kromě toho se také zvyšuje počet neuspokojených žádostí o místo v domovech pro seniory. Dlouhodobým cílem však není zvyšovat kapacity velkokapacitních lůžkových služeb, ale budovat sociální služby komunitního typu, které více odpovídají životu v přirozeném prostředí.

Tabulka č. 5: Vývoj počtu zařízení, lůžek a klientů ve vybraných zařízeních dlouhodobé péče 2012-2019⁵⁴

Ukazatel – počet zařízení, lůžek, klientů/ Rok	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020*
Domovy pro seniory – zařízení	500	496	514	519	525	524	542
Domovy pro seniory – lůžka	37 327	37 200	37 247	37 037	37 048	36 688	36 499
Domovy pro seniory – klienti	35 882	35 944	35 829	35 501	35 489	35 275	-
Domovy se zvláštním režimem – zařízení	263	276	307	322	341	349	381
Domovy se zvláštním režimem – lůžka	14 354	15 494	17 784	18 853	20 075	20 904	22 315
Domovy se zvláštním režimem – klienti	13 668	14 783	16 856	17 856	18 954	19 833	-

Zdroj: ČSÚ, MPSV

*Údaje o celkovém počtu klientů za rok 2020 budou k dispozici až po 30. 6. 2021, kdy končí sběr dat o soc. službách (výkazy dle odst. 5 § 85 zákona o soc. službách)

Neformální péče

Vzhledem k neexistenci sdílené definice neformální péče není možné přesně určit, jak velká část české populace neformální péči poskytuje. Počet neformálních pečujících lze částečně odhadovat na základě počtu příjemců příspěvku na péči⁵⁵. Z Tabulky č. 6 je patrné jejich každoroční zvyšování. Vzhledem k nastávajícím demografickým trendům lze očekávat, že počet příjemců příspěvku na péči a v návaznosti i neformálních pečujících bude dále růst.

“ Mezi pečujícími převažují ženy, tvoří 62 % pečujících osob.

Podle šetření Fondu dalšího vzdělávání je každý pátý dospělý Čech (21,5 %) alespoň minimálně zapojen do péče o blízkého, který potřebuje pomoc z důvodu zdravotního postižení, dlouhodobé nemoci či stáří. Z toho 400 tisíc osob poskytuje nejčastěji ve společné domácnosti kompletní péči, která významně dopadá na jejich vlastní život. Dalších 600 tisíc lidí pomáhá průměrně 16 hodin týdně, i když péče není kompletní a ve společné domácnosti. **Mezi pečujícími převažují ženy, tvoří 62 % pečujících osob.** Jejich péče je náročnější – ve skupině osob, které pečují intenzivně, tvoří 75 %. Mezi nejčastější negativní dopady péče patří zhoršení finanční situace, zhoršení tělesného a duševního zdraví, zhoršení vztahů s rodinou a omezení či odchod ze zaměstnání. Negativní dopady péče se zvyšují s intenzitou péče.⁵⁶

Tabulka č. 6: Vývoj počtu příjemců příspěvku na péči v letech 2010–2019

Ukazatel/ Rok	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2019
Počet příjemců	310	303	314	318	332	340	350	356	366
	153	967	765	095	445	122	238	152	064
Neuveden	222	215	223	225	239	245	252	256	262
registrovaný poskytovatel	250	767	400	800	404	502	655	736	745

Zdroj: MPSV

Ve chvíli, kdy má daná forma péče pro pečující a/nebo opečovávané výrazné negativní dopady, se kterými si již nedokážou poradit na individuální úrovni, obrací se pečovateli na stát, což sebou přináší **zvýšené nároky na celý, především sociální a zdravotní systém, na státní správu a samosprávu**. Věnovat zvýšenou pozornost neformální péči a formulovat příslušná opatření znamená tedy **předcházet zbytečným nákladům a snižovat tlak na stát a jeho finance**.

Problémem je především **nedostatečně rozvinutá síť sociálních služeb**⁵⁷, zejména těch podpůrných, jako jsou krátkodobé odlehčovací služby, poradenství a osobní asistence. I když tedy existuje **zájem opečovávaného zůstat v domácím prostředí a motivace pečujícího pomáhat**, často nezbyvá než se obrátit na **péči institucionalizovanou**. Pečující v současné době také nejsou rozpoznáni jako cílová skupina sociálních služeb.

Počet klientů pečovatelské služby ve sledovaném období převážně meziročně klesal nejvyšší propad byl v roce 2017 o 4 702 osob. V roce 2019 po pravidelném poklesu úbytků byl zaznamenán růst o 1 346 klientů. Druhou nejžádanější službou je odlehčovací služba, která po pádu v roce 2017 postupně akceleruje meziroční růst na 874 klientů v roce 2019. O osobní asistenci se zvýšil zájem proti předchozímu roku v roce 2018 o 973 a v roce 2019 o 407. Velký zájem vzbuzuje tísňová péče, když akceleruje počet klientů již od roku 2017 (v roce 2019 o 1 129 osob).

Další i **pro stát negativní externalitou nedostatečné podpory neformální péče jsou problémy pečujících osob na trhu práce během péče či při návratu do zaměstnání** po ukončení péče. Problematické je také snížení příjmů ze zaměstnání i ze systému sociální ochrany, ztráta kontaktu s profesním prostředím a snížení kvalifikace. Ačkoli příspěvek na péči nemá za cíl hradit péči v plném rozsahu a je skutečně koncipován jako „příspěvek“, pečující často nemá možnost si u péče přivydělat. 22 % pečujících je zcela závislých na příspěvku samotném, 48 % z nich na příjmu životního partnera. Pouze 23 % z nich považuje za nejvýznamnější zdroj financí svůj osobní příjem.⁵⁸

Mnoho pečujících se tak ocitá na hranici chudoby a opět vyžadují dodatečnou pomoc od státu, např. v podobě sociálních dávek. Pokles jejich příjmů může být dlouhodobý, protože se může odrazit nejen na mzdě či platu, ale i výši důchodu.

“ Věnovat zvýšenou pozornost neformální péči a formulovat příslušná opatření znamená zkvalitnění života jak pečovaných, tak i pečujících a předchází se tak zbytečným nákladům na sociálně-zdravotní systém a tlaku na stát a jeho finance.

Ve většině případů jsou pečujícími ženy. Ty pak kvůli nutnosti pečovat o blízké seniory nevydělávají a častěji odcházejí do předčasného důchodu, kvůli čemuž mají do konce života snížený přiznaný starobní důchod a opět tak častěji čelí chudobě ve stáří. Břímě neformální péče je jednou z příčin pětínového rozdílu mezi průměrným starobním důchodem mužů a žen.

Příspěvek na péči

Vedle sociálních služeb je významným finančním nástrojem podpory zajištění péče příspěvek na péči. **Za posledních 5 let došlo dvakrát k jeho navýšení, nejprve o 10 % u všech stupňů v roce 2016 a následně v roce 2019 u osob, které nevyužívají pobytové služby, ve III. stupni závislosti do 18 let věku na 13 900 Kč a nad 18 let věku na 12 800 Kč; a dále v případě IV. stupně na 19 200 Kč.** Koncem roku 2018 jej pobíralo přibližně 358 tisíc osob, z toho 246 tisíc byly osoby starší 65 let.⁵⁹ V roce 2019 se jednalo o 362 tisíce osob a v roce 2020 to bylo 363 tisíce osob. V roce 2018 byla zavedena nová dávka, tzv. dlouhodobé ošetřovné, která má za cíl zejména pomoci zabezpečit pečovatele i opečovávané při akutním zhoršení zdravotního stavu a poskytnout prostor, aby se rodina mohla na takovou novou situaci připravit a zajistit potřebnou péči. V roce 2018 se vyplácela dávka z důvodu dlouhodobého ošetřování na 1 494 ošetřovaných osob a bylo 3 206 výplat, tj. v průměru za 2 měsíce. Střídání se v péči není příliš využíváno, 2 osoby se vystřídaly ve 40 případech a jen ve 2 případech 3 osoby. Z hlediska ošetřovaných osob převažuje péče o osoby starší 70 let (59 % z celkového počtu ošetřovaných osob).⁶⁰

Proces rozhodování o přiznání příspěvku na péči je rozdělen mezi dva správní úřady (Úřad práce a Česká správa sociálního zabezpečení), kdy jeden posuzuje a druhý rozhoduje. Správní lhůta pro oba podřízené orgány činí dohromady maximálně 135 dní. Čím vyšší je míra individualizace, tím delší je doba, po kterou se hodnotí důkazy, které musí správní orgán shromáždit a vypořádat se s nimi. Ke snahám o urychlení a zkrácení celého procesu je proto třeba přistupovat komplexně.

F Zaměstnanost a celoživotní učení

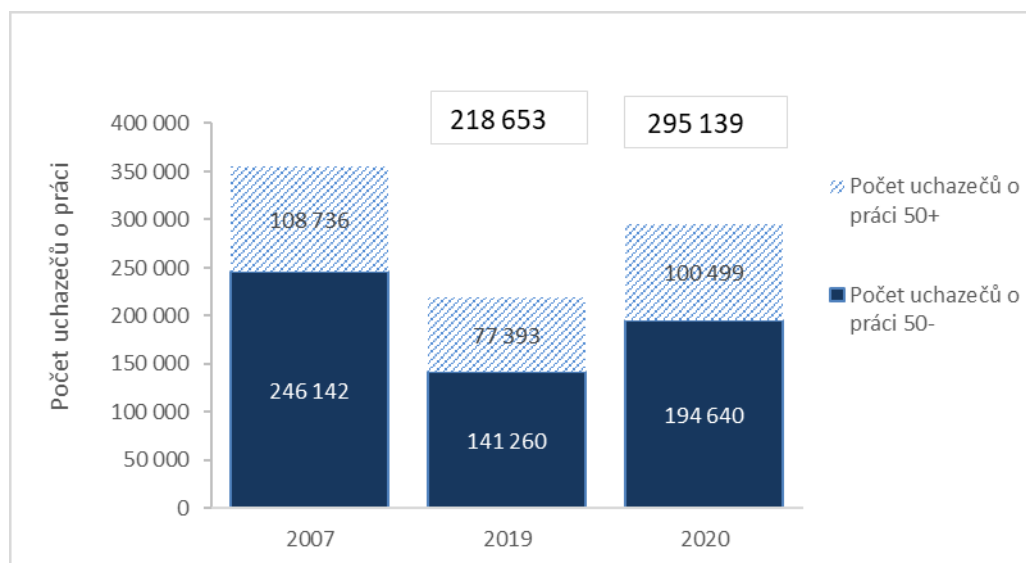
Participace na trhu práce u starších osob má několik charakteristických rysů – aktivitu na pracovním trhu v předdůchodovém věku, která je i přes strukturální překážky poměrně vysoká, a neaktivitu, která přichází s odchodem do důchodu.

Ačkoliv je v současné době nezaměstnanost v ČR velmi nízká, jsou to právě lidé nad 50 let, kteří jsou významným způsobem ohrožení na trhu práce. Na základě statistik MPSV tvoří největší počet uchazečů o zaměstnání právě tato kategorie. **Na začátku roku 2019 to byla více než jedna třetina všech uchazečů o zaměstnání** (viz Graf č. 4); **77,4 tisíce z celkových 218,7 tisíc, přičemž největší podíl uchazečů byl mezi 55 a 59 let.**⁶¹ V roce 2020 se jednalo o 34,1 % s tím, že podíl věkové skupin 55-59 let se udržel na 39,8 %. Tyto statistiky se za posledních deset let příliš nezměnily.⁶² Počet nezaměstnaných osob ve věku nad padesát let ovšem stále pomalu narůstá. Ztráta zaměstnání a dlouhodobá nezaměstnanost osob starších 50 let je pak často důvodem k dřívějšímu odchodu do důchodu. Pokud už totiž lidé ve věku po 50 letech práci ztratí, bývá pro ně komplikované najít novou.

“ Dle údajů ÚP ČR k 31. 1. 2019 bylo evidováno mezi uchazeči o zaměstnání přibližně **77 tisíc lidí ve věku nad 50 let a na celkové nezaměstnanosti se podíleli 35,4 %**. Ke konci roku 2020 to bylo přibližně 34 %.

Graf č. 4: Počet uchazečů o zaměstnání

Zdroj: MPSV

Zatímco v ČR je v kategorii 55–59 let zaměstnanost mezi zeměmi OECD nadprůměrná a velmi rychle roste (ČR 81 %, OECD 69,6 % v roce 2016, ČR v roce 2017 již 83,6%), ve věkových skupinách 60–69 let je výrazně podprůměrná (ve skupině 60–64 let ČR 38,3 %, OECD 46,3 %, a ve skupině 65–69 ČR 12 %, OECD 20,9 %, v roce 2016; v roce 2017 ČR, 60-64 let je to ale již 43,1%).⁶³⁶⁴ Míra zaměstnanosti ve věku 15 a více let v roce 2020 činila 58 %, což představuje pokles proti roku 2019 o 1,1 p.b. (v roce 2018 ještě meziroční růst o 0,6 p.b.).⁶⁵ Ve věku 50-54 let byla míra zaměstnanosti 91,4 % (meziroční pokles o 0,9 p.b.). Meziroční pokles byl zjištěn ještě ve věku 55-59 let (o 0,5 p.b.) a 65 a více (o 0,3 p.b.). Ve věku 60-64 let, kde je míra zaměstnanosti pouze 50,2 %, byl také v roce 2020 zaznamenán meziroční růst (o 2,7 p.b.).

To je částečně způsobeno nižším věkem odchodu do důchodu, zejména u žen, který je vnímán jako přirozená hranice v přechodu z aktivity na trhu práce do neaktivity. Právě zaměstnanost starších žen je tak v ČR v mezinárodním srovnání podstatně nižší (na rozdíl od mužů), než je průměr OECD. V ČR je míra zaměstnanosti mužů ve věku 55-64 let vysoká, dosahuje 71,7%,⁶⁶ což je více než průměr EU-28, kde muži pracují v tomto věku v 63,7 %⁶⁷. Česko se v tomto směru vymyká ostatním postkomunistickým státům, které jsou výrazně za průměrem EU-28. Například na Slovensku v uvedeném věku pracuje pouze 56,6 % mužů, v Polsku je to o něco více: 58,3 %.⁶⁸

Míra zaměstnanosti žen ve věku 55-64 let je v ČR 53 %⁶⁹. V ČR nahrává aktuální vysoké míře zaměstnanosti žen tohoto věku skutečnost, že je zde velmi nízká nezaměstnanost. I přesto však ženy v době po rodičovské dovolené a ve vyšším věku vykazují nižší míru zaměstnanosti a jsou více ohroženy nezaměstnaností. Příčiny jsou různorodé, jedná se o řadu faktorů spojených s nastavením rodinné politiky (dlouhá rodičovská dovolená, nedostatek flexibilních a zkrácených úvazků a nedostatek míst v předškolních zařízeních) a tradiční dělbou péče v rodině mezi muži a ženami.

Dle údajů ÚP ČR k 31. 1. 2019 bylo evidováno mezi **uchazeči o zaměstnání** přibližně **89 tisíc lidí ve věku nad 50 let** a na celkové nezaměstnanosti se podíleli **36,2 %**.⁷⁰ **Míra nezaměstnanosti** ve věku 15 a více let v roce 2020 byla 3,0 % a meziročně vzrostla o 1,0 p.b. Stejně vysoký nárůst zaznamenala také věková skupina 60-64 let, kde míra nezaměstnanosti byla 2,5 %. Ve věku 65 a více let šlo o nárůst o 0,7 p.b., přičemž míra nezaměstnanosti činila pouze 1,3 %. Ve věku 50 až 54 let a 55 až 59 let se jednalo o nárůst proti roku 2019 o 0,1 p.b., když míra nezaměstnanosti byla 1,8, resp. 2,2 %.

Podíl starších osob na uchazečích o zaměstnání se zvyšuje, neboť starší osoby nalézají pracovní uplatnění i přes současný příznivý vývoj obtížněji než ostatní věkové skupiny, zároveň je ale nutné přihlídnout i ke skutečnostem, že se obecně zvyšuje podíl starších osob na populaci, což se projevuje v nárůstu jejich podílu i mezi nezaměstnanými osobami, a že se zvyšuje věková hranice odchodu do důchodu, což též přispívá k nárůstu počtu starších nezaměstnaných.

Budoucnost světa práce do značné míry ovlivní rovněž procesy tzv. digitalizace a robotizace, které budou mít dopad na strukturu pracovních míst v ČR. ČR je z hlediska evropského srovnání mírně nadprůměrně ohrožena, **problematický je zejména nízký podíl těch pracovních míst, která jsou digitalizací ohrožena minimálně**⁷¹. V tom je zásadní rozdíl mezi ČR a vyspělými ekonomikami. Vzhledem ke stárnutí populace jako celku bude rovněž více než v současnosti třeba, aby zaměstnavatelé kladli důraz na podporu starších pracovníků a jejich udržení v předdůchodovém a důchodovém věku.

Celoživotní učení

Vzdělávání hraje klíčovou roli pro adaptaci na změny prostředí, občanské a osobní kompetence, flexibilitu na trhu práce a účast na dalším rozvoji a růstu v průběhu života, stejně jako udržení nezávislosti a dobrého zdravotního stavu v seniorském věku. Představa, že vzdělání je doménou dětství a mládí, by již měla být překonána. **Délka vzdělávání se prodlužuje, ale současně v důsledku inovací, technologických změn a rostoucí globální konkurence získané vědomosti rychleji zastarávají.** Je třeba také zkoumat, jaké dráhy vzdělávání si lidé vybírají a jak tyto formují jejich život včetně pracovního. Jedná se např. o segregaci podle pohlaví, kdy se ženy stereotypně v důsledku volby vzdělání obvykle pohybují v profesích s nižším finančním ohodnocením, což následně ovlivňuje i výši jejich důchodů a riziko chudoby ve vyšším věku. Při zvažování vzdělávání a celoživotního učení je tedy třeba klást důraz na odbourávání genderových stereotypů a rozvoj talentu v závislosti na individualitě, nikoli na pohlaví. Uvedeného lze dosáhnout např. genderově senzitivním kariérovým poradenstvím či školením pedagogů v dané oblasti.

V současné době probíhá vzdělávání seniorů v ČR prostřednictvím několika institutů. Jsou jimi **Univerzity třetího věku**, a to v podobě široké nabídky klasického vzdělávání, aktivizačních programů a animačních aktivit; **Akademie třetího věku**, kde je seniorům poskytnuta možnost seznamovat se systematicky a na akademické úrovni s nejnovějšími vědeckými poznatky či **Virtuální univerzity třetího věku**, zde témata kurzů souvisejí s akreditovanými studijními programy dané školy. Studenti, kteří z různých důvodů nemohou navštěvovat prezenční formu studia, mohou navštěvovat tzv. konzultační

střediska (na městských a obecních úřadech, ve školách, knihovnách, informačních centrech apod.). Tato forma vzdělávání má neocenitelný přínos z hlediska přiblížení vzdělávání i do malých obcí. Další vzdělávání nabízejí soukromé vzdělávací agentury, knihovny, kulturní domy a střediska, domy dětí a mládeže a kluby seniorů. V České republice bohužel není zcela rozvinut systém celoživotního učení ve smyslu podpory základních občanských či informačních kompetencí, které jsou zásadní právě pro udržení autonomie ve vyšším věku.

G Prevence sociální izolace, podpora mezigeneračních vztahů a bezbariérovost

Sociální izolace a osamělost seniorů a senierek je průřezovým tématem, ve kterém se spojují další faktory – zejména se jedná o celkový přístup společnosti ke stáří a stárnutí, ale také zdravotní stav, bariéry ve veřejném prostoru a proměnu složení a struktury domácností.

K sociální izolaci přispívá proměna skladby rodiny. Dle údajů ČSÚ⁷² se **snižuje průměrná velikost domácností** (v roce 1961 tvořily jednu domácnost v průměru 3,00 osoby, v roce 2017 jen 2,37⁷³ osoby). Nejvyšší podíl na domácnosti celkem má dvojčlenná rodina, jejíž podíl se snížil z 32,7 % v roce 2018 na 32,2 % v roce 2020. V případě domácností důchodců se jedná především o jednočlenné domácnosti, které se zvýšily v roce 2020 na 48,7 % z 47,7 v roce 2018. Stoupal počet neúplných rodin, kdy zhruba každé druhé manželství končilo rozvodem – v roce 2018 bylo uzavřeno 54,5 tisíce sňatků, rozvodem skončilo 24,1 tisíce manželství⁷⁴. Nejčastějším důvodem rozvodu je dlouhodobě udávána rozdílnost povah, názoru a zájmů⁷⁵. Dále vzrůstá počet domácností jednotlivců. Z celkového počtu 4 375 122 domácností v roce 2011 bylo 1 422 147 domácností jednotlivců, tj. téměř třetina.⁷⁶ Data ČSÚ⁷⁷ za rok 2019 dokazují podstatně nižší dynamiku **uzavírání sňatků**, když byl zaznamenán meziroční růst pouze o 0,7 %, zatímco v roce předchozím byl ještě 3,6 %. Počet rozvedených mužů snížil meziroční dynamiku růstu v roce 2019 na 0,6 % a u žen na úrovni cca 0,9 %. Počet ženatých mužů a vdaných žen pravidelně snižuje dynamiku poklesu. Vedle toho se meziročně zvyšuje počet svobodných mužů i žen (1,0, resp. 0,9 %) a ovdovělých mužů 0,6 %.

“ Dle Sčítání lidu, domů a bytů z roku 2011 z celkového počtu domácností tvořila 48 % úplná rodina (manželství či spolužití bez sňatku), ale 32,5 % byly domácnosti jednotlivců, přičemž polovinu z tohoto počtu tvoří domácnosti ovdovělých žen, převážně důchodkyň. V roce 2020 nejvyšší podíl na domácnosti celkem má dvojčlenná rodina, u domácností důchodců se jedná především o jednočlenné domácnosti.

Důvodem osamění může být také ovdovění, které se ve větší míře týká žen, neboť se dožívají vyššího věku než muži. „Podíl vdov mezi ženami ve věku 60-64 let je 15 %, ale po 80. roce věku je to již více než 80 %; u mužů 80+ je ale vdovci „jen“ 39 % z nich“.⁷⁸
Sňatečnost má však od roku 2013 stoupající tendenci, a to i u ovdovělých či rozvedených osob.⁷⁹

Z hlediska přípravy na stárnutí společnosti je tedy stěžejní rovněž podpora stability rodiny. Výdaje na rodinnou politiku činily v ČR v roce 2007 2,5 % HDP, což odpovídá průměru zemí OECD. V roce 2015 v ČR tento podíl byl 2,9 % a v zemích OECD 2,4 %. Podpora rodin s dětmi je však výrazně koncentrovaná v oblasti daňových slev, naopak zaostává v pilíři přímé podpory a veřejných služeb⁸⁰.

Koncepce rodinné politiky⁸¹, schválená v září roku 2017, zapracovává mezinárodní doporučení⁸², z nichž vyplývá, že v oblasti rodinné politiky je třeba více podporovat finanční zabezpečení rodin s malými dětmi, poskytovat kvalitní, místně a finančně dostupné veřejné služby péče o děti, podporovat sdílení péče o děti a další závislé členy rodiny mezi ženami a muži, podporovat legislativní i nelegislativní opatření k zabezpečení rovných příležitostí mezi ženami a muži a rozvíjet flexibilní formy práce⁸³. Všechna tato opatření zároveň fungují v těch zemích, které vykazují dlouhodobě nejvyšší porodnost v rámci celé OECD; jedná se zejména o skandinávské státy, Francii, ale třeba i Německo.

Zajímavým indikátorem sociální izolace může být také způsob trávení volného času. **Sledování televize odpovídá přibližně 40 % trávení volného času u seniorů nad 65 let, zatímco trávení času s rodinou a přáteli tvoří asi 10 % celkového objemu volného času.** Výzkumy přitom ukazují, že kvalitu života a spokojenost seniorek a seniorů zvyšují aktivity spojené s participací na životě komunity, vnímané jako smysluplné. Senioři však při participaci ve společnosti mnohdy naráží na ageismus a diskriminaci⁸⁴. Trávení volného času je tedy v případě českých seniorů a seniorek spíše pasivního charakteru. Přitom pro ně samotné i pro společnost má větší přínos aktivita. Aktivní stárnutí může být prevencí nejen sociální izolace, ale také zhoršujícího se zdravotního stavu. **Slovo „aktivní“ by mělo znamenat zejména přetrvávající participaci na společenském, ekonomickém, kulturním, duchovním i občanském dění.** Důležitou roli zde hraje také dobrovolnictví. V současnosti se aktivity seniorů formují skrze seniorská hnutí, kluby seniorů či řadu zájmových organizací a občanských sdružení. Senioři se seberealizují i v rámci své rodiny či formou sousedské výpomoci. Zejména v případě opuštěných seniorů a seniorek, jež nejsou v kontaktu se svou rodinou, je zcela zásadní komunita. Pro seniory je velice důležité

sdílení zážitků a předávání zkušeností ostatním generacím. Jedním z řešení je vytváření mezigeneračních center, která řeší efektivně problematiku mezigeneračního dialogu.

Aktivní stárnutí může být prevencí nejen sociální izolace, ale také zhoršujícího se zdravotního stavu. Podle analýzy ČSÚ⁸⁵ např. podíl aktivně sportující populace ve věku 55-64 let vzrostl v roce 2019 proti roku 2014 z 19 na 23 %, ve věku 65-74 z 13 na 17 % a ve věku 75+ stagnoval na 6 %. Počet hodin strávených sportem v běžném týdnu v roce 2019 ve věku 55-64 let 12, resp. 11 % (maximálně 2 hodiny a 2 hodiny a více), ve věku 65-74 let 9, resp. 7 % a ve věku 75+ 4, resp. 2 %. Podíl osob používajících kolo za účelem přepravy v roce 2019 byl ve věku 55-64 let 21 % a ve věku 75+ 9 %.

V případě starších osob žijících ve venkovském prostředí může být v neposlední řadě bariérou také snižování dostupnosti služeb v těchto oblastech. Jedná se především o poštu, lékárnu, obchod s potravinami, ordinace praktických lékařů a stomatologů apod. Kromě problémů nabídky služeb je v tomto ohledu důležitým tématem i prostorová mobilita seniorů (vlastnictví automobilu, řidičské oprávnění a připravenost řídit, ale též rozvinutost veřejné dopravy a komunitní podpora mobility).

“ Jestliže chtějí senioři opustit svůj byt, musí 84 % z nich překonat alespoň několik schodů. Pro zdravotně indisponované seniory pak tato nemožnost vyjít ven z bytu znamená sociální izolaci.

Pro seniory se zhoršeným zdravotním stavem mohou však být aktivity mimo domov špatně dostupné. **Jestliže chtějí senioři opustit svůj byt, musí 84 % z nich překonat alespoň několik schodů⁸⁶.** Pro zdravotně indisponované seniory pak tato nemožnost vyjít ven z bytu může znamenat sociální izolaci. Jedním z klíčů k boji proti sociální izolaci tak jsou stavební úpravy, avšak **přestavba může být pro seniory finančně nedostupnou záležitostí**, mimo jiné i proto, že dotační programy mají nedostatečnou kapacitu⁸⁷.

Řešení problematiky přístupnosti znesnadňuje také skutečnost, že právní úprava řeší uceleně pouze bezbariérovost veřejného prostoru, veřejných a obytných budov, zatímco systémové řešení bezbariérovosti veřejné dopravy městské i meziměstské v ČR chybí.

S tím, jak senioři stárnou, **tráví stále více času ve svém bezprostředním okolí**, tedy zejména v městském prostředí. Většinu svého času stráví ve svém okolí **29 % osob 60 – 69letých**. Osob **starších 80 let ve svém okolí většinu svého času tráví již 65 % z nich⁸⁸**. Přesto zde stále zůstává určité procento osob, které vyjíždí ze svého domova i do větší vzdálenosti.

Osoby starší 60 let používají MHD velmi často, téměř jedna čtvrtina každý den a dalších 41 % alespoň každý týden. Totéž se ve venkovském prostředí týká i obecně regionální veřejné dopravy. Právní úprava bezbariérovosti v dopravě, konkrétně právní zakotvení bezbariérovosti vozů veřejné dopravy, jak městské, tak meziměstské, se však jeví jako zcela nedostačující. V této oblasti jsou přijata jen dílčí opatření týkající se převážně označení bezbariérových vozů⁸⁹, rozsahu bezbariérovosti⁹⁰, způsobu přepravy osob se sníženou schopností pohybu a orientace⁹¹, podoby bezbariérových drážních vozidel a označení bezbariérově přístupných stanic dráhy a zastávek MHD⁹² či bezbariérového přístupu na nástupiště a do prostor sloužících cestujícím⁹³. Bezbariérové dopravní prostředky jsou přitom klíčové, neboť mohou zvýšit motivaci k mobilitě u osob, které tráví většinu času v okolí svého domova.

Stavební zákon obsahuje velice důležité ustanovení týkající se bezbariérovosti, kdy bezbariérové užívání stavby definuje jako veřejný zájem⁹⁴. Dílčí zabezpečení bezbariérovosti je dále zakotveno v zákoně o elektronických komunikacích, zaměřuje se ale jen na bezbariérový přístup k vybraným veřejným automatům⁹⁵. Problematika bezbariérovosti staveb je poměrně komplexně řešena ve vyhlášce Ministerstva pro místní rozvoj č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb. Speciální úprava byla přijata v případě bezbariérovosti staveb lázeňských⁹⁶. Problém je tedy spíše v uplatňování předpisů, kde požadavky vyplývající z jiných předpisů (typicky projektování místních komunikací) vedou v praxi k řešením nevhodným pro seniory a postižené osoby – dlouhé cesty při přecházení komunikací, mimoúrovňové přechody apod.⁹⁷ Stavby či jejich úpravy by tedy měly vyhovovat nejen požadavkům dostupnosti a přístupnosti, ale i jistého komfortu pro pohyb osob se sníženou možností pohybu a orientace. Zároveň je třeba upravovat i stavby postavené před přijetím zmíněné vyhlášky č. 398/2009 Sb..⁹⁸ Nezbytným předpokladem začlenění funkčně znevýhodněných lidí do života města je setrvalý důraz na univerzální design a přiměřená úprava veřejného prostoru v duchu Evropské konvence o přístupnosti⁹⁹.

H Diskriminace, týrání, zneužívání a ochrana spotřebitele

Základním principem demokratické společnosti je důstojnost všech osob, jejíž nedílnou součástí je i úcta ke stáří, a dodržování jejich lidských práv vyplývajících jak z předpisů vnitrostátních (zejména ústavní zákony)¹⁰⁰, tak z mezinárodních závazků (zejména právně závazné mezinárodní úmluvy a další dokumenty)¹⁰¹.

Lidé všech věkových kategorií se nejčastěji setkávají s diskriminací při hledání a výkonu placené práce, při pořizování zboží a služeb, jako pacienti ve zdravotnictví, v prostředcích hromadné dopravy, na ulici či na veřejných místech nebo při jednání na úřadech. U starších osob to souvisí s mnoha stereotypy a negativním vnímáním, které jsou se stářím a stárnutím spojeny: neužitečnost a zátěž pro společnost, zpomalenost, nižší funkčnost kognitivních funkcí, zhoršený zdravotní stav, závislost na péči a pomoci druhých, neznalost moderních postupů a např. digitálních a komunikačních technologií. Starší lidé vnímají negativně i různé odstíny mediální komunikace nebo tón celospolečenské debaty o stárnutí populace a rostoucích výdajích na důchody.

“ U starších osob diskriminace souvisí s **mnoha stereotypy a negativním vnímáním, které jsou se stářím a stárnutím spojeny:** neužitečnost a zátěž pro společnost, zpomalenost, nižší funkčnost kognitivních funkcí, zhoršený zdravotní stav, závislost na péči a pomoci druhých, neznalost moderních postupů a např. digitálních a komunikačních technologií.

Jen velmi malá část lidí (přibližně každý desátý), kteří si připadali diskriminováni, však svou zkušenost oznámili nějakým úřadům či organizacím. Diskriminace může ve většině případů vypadat jako zdánlivě neškodný projev (negativní poznámka od blízkého či na veřejnosti, stereotypní rámování textu v novinách), ale v součtu může mít zásadní dopad na psychický a emoční stav člověka, na jeho sebepojetí a sebevědomí a tím i na jeho celkovou kvalitu života. V případě větších projevů diskriminace lidé, kteří svůj případ nikde neohlásili, jako nejčastější důvody uvádějí nedůvěru, že by příslušné instituce mohly případ vyřešit, nedostatek důkazů, neznalost, na koho se obrátit, obavy z negativních důsledků či svůj případ považovali za příliš triviální.¹⁰² **V tomto kontextu je třeba na jedné straně odbourávat předsudky a stereotypy o stáří a stárnutí a na straně druhé zvyšovat sebevědomí a povědomí starších lidí o jejich právech a možnostech obrany.**

Obtížnější situaci seniorů reflektují také některá dílčí opatření na legislativní úrovni. Jedná se zejména o zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů¹⁰³, podle něhož je zvláště zranitelnou obětí osoba, která je vysokého věku a tato skutečnost může vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy. (Ne každý senior je tedy automaticky zvláště zranitelnou obětí). Podobně bere ohled na věk také novela zákona o ochraně spotřebitele – zákon č. 378/2015 Sb., kterým se mění zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů.

Tato novela se dotýká především zákazu nekalé obchodní praktiky ve vztahu k seniorům, tzn. z důvodu věku nebo důvěřivosti a následné možnosti se proti nekalým praktikám bránit soudním či mimosoudním jednáním. Obchodní praktika je nekalá, je-li jednání podnikatele vůči spotřebiteli v rozporu s požadavky odborné péče a je způsobilé podstatně ovlivnit jeho rozhodování tak, že může učinit obchodní rozhodnutí, které by jinak neučinil. Tento fenomén je nejčastěji spojován s prodejními výlety a agresivními postupy prodejců.¹⁰⁴ Přes velkou medializaci problému senioři dále navštěvují předváděcí akce či podléhají nabídce prodejců, ať po telefonu, či při osobním kontaktu. **„Velký vliv na rozhodnutí seniorů o účasti na předváděcích akcích má jejich osamělost.** Třemi nejčastěji udávanými důvody, proč se senioři rozhodli navštívit předváděcí akci, byl výlet (43 %), společnost vrstevníků (16 %) a seznámení s moderními technologiemi (10 %). **Pouze 0,53 % seniorů uvedla, že si jela na akci něco koupit.** Což je v ostrém kontrastu s tím, že 72 % seniorů někdy na předváděcí akci něco zakoupilo, přičemž hodnota tohoto zboží se u 83 % seniorů pohybovala v řádech tisíců až desetitisíců korun.“¹⁰⁵

Přesto stále existují palčivé problémy, které pro své řešení nemají dostatečnou legislativní oporu. Formulování strategických priorit a nastavení efektivních opatření v této oblasti ztěžuje také nedostatek relevantních dat. **V ČR v současnosti neexistuje sociologický výzkum, který by komplexně zachytil problematiku seniorské diskriminace a zneužívání**¹⁰⁶. Zásadní je z tohoto hlediska nejen diskriminace např. v přístupu ke službám nebo na pracovním trhu, ale i z hlediska kvality života LGBT+¹⁰⁷ seniorů a senierek.

“ Odborníci upozorňují, že ageismus, diskriminace, týrání a zneužívání seniorů jsou málo viditelné, ale rozsáhlé problémy, ke kterým však nemáme dostatek dat.

Organizace Život 90 vymezuje násilí na seniorech jako: „...donucovací chování užívané jednou osobou k ovládnutí jiné nebo jiných osob. Může mít různé podoby. Charakteristickým rysem je opakování, dlouhodobost a téměř každodenní přítomnost. Odehrává se v domácím prostředí i v ústavech“¹⁰⁸. Jedná se o prostředí, kterému senioři důvěřují, což zvyšuje jejich zranitelnost. Přesná data nejsou k dispozici, neboť mnoho obětí tento čin nenahlásí¹⁰⁹. Důvodem nenahlášení může být jak stud týrané osoby, tak izolace týrané osoby a její závislost na péči agresora. V případě agresora z rodiny je zde navíc pocit viny, že své děti špatně vychovali. Špatné zacházení se seniory není snadno odhalitelné.

Zejména u seniorů upoutaných na domácím lůžku může klíčovou roli sehrát lékař, který má často jako jediný „zvenčí“ přístup k seniorovi. Ten může vyzorovat zjevné projevy fyzického násilí či jiné formy špatného zacházení¹¹⁰.

Špatné jednání se seniory ze strany rodiny, které může být pochopitelně ovlivněné i vyčerpáním nebo vyhořením pečujících v důsledku péče, institucí a společnosti vede k tomu, že se senioři necítí bezpečně. Pocit bezpečí je ovlivněn také tím, s kým senior žije, popř. zda žije sám. Analýza dat prokázala¹¹¹, že **18,5 % seniorů, kteří žijí sami, se necítí bezpečně. Nejbezpečněji se cítí senioři žijící s příbuznými nebo s rodinou (84,3 %)**. Mnoho seniorů neopouští svůj domov kvůli obavám z kriminality či ze strachu, že přijdou k úrazu, popř. se necítí bezpečně kvůli aktuálnímu zdravotnímu stavu (37,5 %). 4 z 10 dotázaných seniorů za důvod sníženého pocitu bezpečí nebo ohrožení chování pokládá nepřizpůsobivé spoluobčany.¹¹² 37 % seniorů uvádí dopravu (nákladní doprava – kamiony) a nedostatečné řešení chodníků a přechodů pro chodce (27 %). Zhruba třetinový je podíl vulgární, hlučné mládeže (34 %), bezdomovců (34 %) a podnapilých a opilých osob (33 %). Osoby ve věku nad 65 let jsou také nejpočetnější skupinou těch, kteří se rozhodli spáchat sebevraždu (v roce 2016 se jednalo o 357 osob ve věku 65+ z celkového počtu 1 316 osob, z toho 1 059 mužů a 257 žen)¹¹³. Ve věku 65-69 let bylo zjištěno **úmyslné sebepoškození** ve 110 případech v roce 2017, v roce 2019 to již bylo 105 případů. Meziroční pokles případů byl zjištěn také ve věku 80-84 (o 18) a 85-89 (o 19). Naopak ve věku 70-74 a 90-94 dochází k pravidelné akceleraci meziročního růstu o 19, resp. 9.¹¹⁴

Internet a bezpečnost starších osob

Novým fenoménem, který se sice týká celé české společnosti, ale má svá specifika pro seniorskou populaci, je rizikové chování na internetu. Jedná se především o důvěřivost a nedostatečné zabezpečení při seznamování, nakupování, používání internetového bankovníctví a v rámci mediálního povědomí šíření vyhledávání a konzumace informací. Zde se senioři, stejně jako další věkové skupiny, podílejí na šíření dezinformací a falešných zpráv. Senioři jsou aktivními šířiteli elektronické nevyžádané pošty – platí pravidlo, že ji s přibývajícím věkem uživatelé šíří podstatně více než uživatelé mladší. Nevyžádaná pošta zahrnuje jak pravdivé zprávy, tak i dezinformace, nepravdivé informace, falešné zprávy apod. **E-maily, které varují před nebezpečím (např. migrace, islám) – a to jak falešné, tak pravdivé, rozšiřuje 35 % osob ve věku 55–64 let a 47 % osob starších 65 let – to je čtyřikrát více než u osob mladších (35 let věku)**. Pravdivé i nepravdivé zprávy o politickém dění pak šíří senioři šestkrát častěji než osoby mladší.¹¹⁵

3 Desatero přípravy na stárnutí společnosti

DESATERO		Gesce	Odhad finančních nákladů
1. Spravedlivé důchody	Připravit návrh na dřívější odchod do důchodu pro zaměstnance pracující v náročných profesích.	MPSV	Jednotky miliard
	Identifikovat a prosadit opatření, která přispějí ke snižování rozdílu mezi důchody mužů a žen, včetně opatření směřujících ke snižování rozdílu v odměňování, také v souvislosti s rolí pečujících, což jsou častěji ženy, která se negativně projevuje při výpočtu důchodu.	MPSV	Jednotky miliard
	Vyhodnotit funkčnost vdovských a vdoveckých důchodů a případně navrhnout příslušná opatření vedoucí k nápravě.	MPSV	Jednotky miliard
	Identifikovat dodatečné příjmy do státního rozpočtu pro financování důchodového systému za účelem jeho dlouhodobé finanční stabilizace a udržitelnosti. Zvážit zavedení vícezdrojového financování důchodového systému.	MF, MPSV, MZ	Příjmy v řádech desítek miliard
	Zavést systém informování občanů o budoucí výši důchodů a to ke 40., 50. a 60. narozeninám, a dále systém automatického upozornění na případné chybějící záznamy v evidenci ČSSZ.	MPSV	V rámci stávajících zdrojů resortů
	Postupně valorizovat starobní důchody tak, aby průměrný starobní důchod dosahoval min. 40 % průměrné mzdy.	MPSV	Jednotky miliard
2. Dostupnější a kvalitní sociální a zdravotní služby	Podporovat kvalitní, včasné, místně i finančně dostupné sociální služby ve skladbě požadované klienty. Důraz bude kladen na rozvoj sociálních služeb, které umožní klientům co nejdéle žít nezávisle a soběstačně v domácím prostředí, a na kontinuální stabilitu financování sociálních služeb v rámci každoroční přípravy střednědobého rámce rozpočtových výdajů. Rozšířit možnosti vícezdrojového financování sociálních služeb.	MPSV	3 mld. Kč (ročně)
	Vytvořit dostupný a finančně udržitelný systém provázaných sociálních a zdravotních služeb, hospicové péče, paliativní péče a psychiatrické péče. Zajistit dostatečnou kapacitu služeb péče o osoby s demencí. Propojit a zvyšovat systémovou spolupráci sociálních a zdravotních služeb na lokální úrovni ve spolupráci s obcemi	MZ, MPSV, zdravotní pojišťovny	1 mld. Kč (reforma samotná)
	Učinit taková opatření, včetně přípravy modelu stabilního financování, aby personál sociálních a zdravotních služeb byl náležitě finančně ohodnocen a aby nárůst kapacit odpovídal demografickému vývoji ČR.	MPSV, MF	V rámci stávajících zdrojů resortů

3. Dostupnější a bezbariérové bydlení pro seniory	Navýšit dotační titul MMR pro bezbariérové bydlení minimálně na 500 mil. Kč ročně. Připravit nový dotační titul zaměřený na bezbariérové úpravy stávajících bytů podle principů univerzálního designu.	MMR	500 mil. Kč ročně
	Podporovat budování bydlení seniorů na venkově, např. v podobě domovů komunitního typu zahrnující vedle ubytování rovněž volnočasové a vzdělávací aktivity.	MPSV, MŠMT	2 mld. Kč ročně
4. Podpora sendvičové generace a neformálních rodinných pečujících	Zahrnout neformální pečující jako cílovou skupinu sociálních služeb a posílit terénní a odlehčovací služby a rozšířit základní činnosti sociálních služeb tak, aby mohly poskytovat podporu neformálním pečujícím v oblasti péče o osobu blízkou, uplatňování práv a oprávněných zájmů, odpočinku a duševní hygieny. Zvážit možnosti zřízení center specializovaných na podporu neformálních pečujících. Analyzovat možnosti započítávání fiktivního výdělku pro účely výpočtu starobního důchodu po dobu poskytování dlouhodobé neformální péče.	MPSV	400 mil. Kč ročně
	Podporovat sladňování osobního a pracovního života s povinností pečujícího, např. podporou rodin a garancí pracovní pozice.	MPSV	V rámci stávajících zdrojů resortů
	Analyzovat možnosti podpory vyššího zapojení mužů do péče.	MPSV	V rámci stávajících zdrojů resortů
5. Příprava státu na stárnutí společnosti	Provést zmapování dopadů stárnutí společnosti na jednotlivé složky státní správy a samosprávy – jedná se zejména o zajištění základních funkcí státu, tj. vyhodnocení dostatku lékařů, pediatrů, posudkových lékařů, personálu sociálních služeb, učitelů, policistů, hasičů apod., stejně jako kapacit bydlení či služeb s důrazem na demografické změny. Po zmapování navrhnout řešení, především v oblasti vytváření kapacit potřebných profesí. Zvážit možnosti snižování dopadů stárnutí populace také prostřednictvím migrace a podpory porodnosti.	Všechny resorty, zdravotní pojišťovny	V rámci stávajících zdrojů resortů
6. Podpora rodiny a mezilidské vztahy	Podporovat poradenské aktivity a služby primární prevence pro lidi 50+, seniory a seniorky a rovněž pro rodiny, které řeší problémy související s péčí o závislé seniory atp. prostřednictvím dotačních titulů pro nestátní neziskové organizace, případně veřejnou správu, příspěvkové organizace, obchodní společnosti apod. Realizovat opatření Koncepce rodinné politiky za účelem zvýšení porodnosti, sladňování rodinného a pracovního života a podpory kvality života rodin obecně.	MPSV, Spolupracující aktéři: odbory, zaměstnavatelé, NNO	Viz Koncepce rodinné politiky

	Provést analýzu poradenských služeb a služeb primární prevence pro lidi 50+, seniory a seniorky a pro rodiny pečující o závislé seniory a navrhnout případná opatření ke zlepšení.		
	Zahrnout do nově připravované Koncepce rozvoje dobrovolnictví v ČR podporu rodiny, mezigeneračního dialogu a pozitivního stárnutí a revizi legislativy týkající se dobrovolnictví (resp. dobrovolnické služby) na základě potřeb a poznatků z praxe (např. zjednodušením administrativy), jasné definování a uzákonění benefitů pro dobrovolnickou činnost a společně s dalšími opatřeními koncepce tak umožnit další rozvoj dobrovolnictví v ČR.	MV, MPSV	V rámci stávajících zdrojů resortů
7. Bezpečný život seniorů, boj proti diskriminaci, násilí a tzv. šmejdům, zvýšení ochrany spotřebitele	Podporovat služby prevence kriminality zaměřené na seniorskou populaci a na mezigenerační soužití.	MSp, MV	V rámci stávajících zdrojů resortů
	Prostřednictvím spolupráce s médii, obcemi, knihovnami, neziskovými organizacemi a dalšími aktéry zvyšovat informovanost seniorů o jejich lidských a spotřebitelských právech, posilovat jejich odolnost vůči nekalým obchodním praktikám a hoaxům či diskriminačním praktikám a dále informovat o rizicích plynoucích z nelegálně poskytovaných sociálních služeb nebo informovat o rizicích plynoucích z přijetí sociálních služeb od poskytovatele bez oprávnění. Podporou osvěty a právního povědomí bojovat proti diskriminaci seniorů.	MPSV, MPO, MZe, MV, MK	V rámci stávajících zdrojů resortů
	Provést analýzu věkové diskriminace a překážek s ní spojených.	ÚV/zmocněnkyně vlády pro lidská práva a spolupráci MPSV, MS a veřejné ochránkyně práv.	V rámci stávajících zdrojů resortů
	Analyzovat právní rámec a faktickou situaci v péči a zacházení se staršími osobami z hlediska prevence a ochrany před nedůstojným zacházením, týráním a zanedbáváním. Analyzovat možnosti efektivního řešení fyzického i psychického násilí na starších osobách.	MPSV, MS, MV a ÚV ČR/zmocněnkyně pro lidská práva a za spolupráce s Republikovým výborem pro prevenci kriminality, Výzkumným ústavem Ministerstva práce a	

		sociálních věcí a VOP	
8. Celoživotní učení, trh práce a aktivní stárnutí	Podporovat ve všech úrovních vzdělávání kompetence potřebné k budoucímu uplatnění na trhu práce i ve vyšším věku (podpora škol a knihoven jako Center celoživotního učení ve smyslu mezigeneračního učení a vzdělávání seniorů). Podporovat a rozvíjet využívání stávajících forem, metod a nástrojů celoživotního učení (např. Národní soustavy kvalifikací) napříč věkovým spektrem s důrazem na aktivity, které znamenají přípravu na aktivně prožitě stáří, a vytvářet podmínky umožňující rozšiřování nabídky vzdělávacích kurzů v rámci celoživotního učení pro osoby 65+ a ve smyslu podpory občanských kompetencí. Dále zvyšovat kvalifikaci lektorů v oblasti práce se specifickými cílovými skupinami, např. prostřednictvím získání profesní kvalifikace Lektor dalšího vzdělávání. Pedagogové, lektori i kariérní poradci by měli brát ohled na v současné době lišící se vzdělávací a profesní dráhy u mužů a žen.	MŠMT, MPSV, MK	V rámci stávajících zdrojů resortů
	Podporovat zavádění a rozvoj flexibilních forem práce, jakými jsou práce z domova či pružná pracovní doba apod. a další opatření age-managementu nebo např. mezigenerační programy na pracovišti tak, aby byli zaměstnavatelé motivováni zaměstnávat starší osoby a starší lidé byli motivováni setrvat na pracovním trhu co nejdéle. Důraz bude kladen zejména na podporu takových forem flexibility práce, která nebude znamenat práci prekérní.	MPSV	Bez finančních nákladů
	V souvislosti s postupující průmyslovou revolucí (Práce 4.0) připravit soubor opatření zahrnující výraznější, cílené, specifické podpory k udržitelnosti zaměstnanosti věkově starších osob formou nových nástrojů APZ či opatření z úrovně státu, které povedou k jejich udržitelnosti v aktivním pracovním vztahu na trhu práce (změnit cílovou skupinu 55+ na 60+, legislativní zakotvení postupného krácení fondu pracovní doby pro seniory, zavedení sdíleného pracovního místa, vzdělávacího konta hrazeného zaměstnavatelem apod.).	MPSV	Příjem státu z odvodu daní a pojistného, výdaje na nové nástroje APZ v řádu mil. Kč

9. Bezbariérový veřejný prostor	<p>Přijmout opatření, která zajistí důsledné uplatňování stávajících právních předpisů a postupné vytvoření bezbariérové veřejné dopravy, tj. dálkové, regionální i MHD. Jde o to zajistit:</p> <ul style="list-style-type: none"> - bezbariérový přístup k prostředkům veřejné dopravy. - způsob přepravy osob se sníženou schopností pohybu a orientace a osob na invalidním vozíku. - povinný nákup jen bezbariérových vozidel při obnově a rozšiřování vozového parku v rozsahu stanoveném právními předpisy a smlouvami o veřejných službách. <p>Ve všech strategických dokumentech rozvoje veřejné dopravy explicitně zdůrazňovat potřeby seniorů.</p>	MD, spolupracující aktéři: kraje, obce	Stovky milionů
	<p>V návaznosti na analýzu potřeb obcí revidovat a navýšit dotační titul „Bezbariérové obce“ určený nyní zejména k rekonstrukci stávajících veřejných budov o finance směřované do podpory budování bezbariérového veřejného prostranství z 20 mil. na 30 mil. Kč.</p>	MMR	30 mil. Kč
10. Osvěta a medializace tématu stárnutí	<p>Ve spolupráci s dalšími aktéry (knihovnami, neziskovými organizacemi, zaměstnavateli, odbory atd.) realizovat osvětové a mediální kampaně v oblasti přípravy společnosti na stárnutí a současně upozorňující na stárnutí populace jako výzvu pro společnost i jednotlivce, stejně jako na problémy, kterým senioři čelí, a jak se na stáří jako člověk v aktivním věku (cca 40+) připravit (finanční zajištění, fyzické a duševní zdraví), vč. např. vzdělávacích a osvětových aktivit v obcích vůči seniorům a pečujícím osobám a aktivit směřujících k získání dobrovolníků v péči o seniory a podpory sousedské výpomoci.</p> <p>Realizovat průběžnou kampaň zaměřenou na motivaci seniorů schopných aktivní práce a zaměstnavatelů tyto osoby zaměstnávat a zviditelnit její přednosti. Systematicky sbírat data členěná dle věkových skupin, a to zejména v oblastech, ve kterých nyní chybí (např. zneužívání seniorů).</p>	MPSV, MZ, MV, MD, spolupracující aktéři: NNO, MSp, MK, odbory, zástupci zaměstnavatelů	V rámci stávajících zdrojů resortů
	<p>V rámci výuky na všech stupních vzdělávací soustavy přiblížit postavení seniorů ve společnosti, jejich potřeby a přístup k nim založený na principu rovnosti a nediskriminace, včetně přípravy pedagogů na výuku tohoto tématu.</p>	MŠMT, MPSV	V rámci stávajících zdrojů resortů
	<p>Každoročně uspořádat osvětovou konferenci při příležitosti Mezinárodního dne seniorů (1. 10.), jejímž cílem bude podpořit mobilizaci celé společnosti, aby se postavila výzvám spojeným se stárnutím populace.</p>	MPSV	V rámci stávajících zdrojů resortů

	Každoročně při příležitosti Mezinárodního dne seniorů uspořádat společné zasedání vlády ČR s celorepublikovými seniorskými organizacemi za účelem diskuse a řešení socioekonomického postavení a kvality života seniorské populace v ČR.	MPSV	V rámci stávajících zdrojů resortu
--	--	------	------------------------------------

4 Seznam zkratek

APZ – Aktivní politika zaměstnanosti
ČOI – Česká obchodní inspekce
ČR – Česká republika
ČSÚ – Český statistický úřad
ČSSZ – Česká správa sociálního zabezpečení
EU – Evropská unie
EUROSTAT – Statistický úřad Evropské unie
FDV – Fond dalšího vzdělávání
GŘ HZS – Generální ředitelství hasičského záchranného sboru
HDP – Hrubý domácí produkt
LGBT – Osoby s menšinovým sexuálním zaměřením vůči heterosexuálnímu zaměření a osoby s menšinovou sexuální či genderovou identitou
MHD – Městská hromadná doprava
MD – Ministerstvo dopravy
MF – Ministerstvo financí
MK – Ministerstvo kultury
MMR – Ministerstvo pro místní rozvoj
MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí
MPO – Ministerstvo průmyslu a obchodu
MŠP – Ministerstvo spravedlnosti
MŠMT – Ministerstvo školství a tělovýchovy
MV – Ministerstvo vnitra
MZ – Ministerstvo zdravotnictví
MZe – Ministerstvo zemědělství
NNO – Nevládní neziskové organizace
OECD – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
ÚP ČR – Úřad práce České republiky
U3V – Univerzity třetího věku
ÚV ČR – Úřad vlády České republiky
ÚZIS – Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR
VOP – Veřejný ochránce práv
VÚPSV – Výzkumný ústav práce a sociálních věcí

5 Vysvětlivky a odkazy

- ¹ ČSÚ. *Věkové složení obyvatelstva - 2018*. Praha: Český statistický úřad, 2019. [cit. 2019-05-20] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vekove-slozeni-obyvatelstva-g598foxrzn>
- ² ČSÚ. *Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2100* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2018 [cit. 2018-12-02]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/projekce-obyvatelstva-ceske-republiky-do-roku-2100-n-fu4s64b8h4>
- ³ ČSSZ. *Důchodci v ČR*. Praha: Česká správa sociálního zabezpečení. [cit. 2021-06-14] https://www.cssz.cz/documents/20143/99428/duchodci_v_cr_v_casove_rade.pdf/c75ba336-7353-69a0-7595-eb4d027db7dd
- ⁴ Podle WAITE, Linda J. a Thomas J. PLEWES. *New directions in the sociology of aging*. Washington, D. C.: National Academies Press, 2013. ISBN 978-0-309-29297-9.
- ⁵ ČSÚ. Praha. 2019. [cit. 2019-05-06] Dostupné https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu
- ⁶ ČSÚ. Praha. 2020. [cit. 2021-05-25] Dostupné https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu
- ⁷ EUROSTAT. Praha. 2017. [cit. 2018-02-16] Dostupné pod kódem „demo find“ z: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- ⁸ EUROSTAT. Praha. 2021. [cit. 2021-05-25] Dostupné pod kódem „demo find“ z: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- ⁹ EUROSTAT. Praha. 2018. [cit. 2019-02-20] Dostupné pod kódem „demo mlexpec“ z: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- ¹⁰ https://www.czso.cz/csu/czso/umrtnostni_tabulky (ut_kannisto_cr_cas_rada_2018)
- ¹¹ EUROSTAT. Praha. 2017. [cit. 2018-02-06] Dostupné pod kódem „demo mlexpec“ z: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- ¹² ČSÚ. Praha. 2021. [cit. 2021-05-26] Dostupné <https://www.czso.cz/csu/czso/vekove-slozeni-obyvatelstva-2020>
- ¹³ EUROSTAT. Praha. 2021. [cit. 2021-06-15] Dostupné pod kódem „demo pjanind“ z: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- ¹⁴ EUROSTAT. Praha. 2021. [cit. 2018-06-15] Dostupné pod kódem „demo pjanind“ z: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- ¹⁵ EUROSTAT. Praha. 2017. [cit. 2018-02-06] Dostupné pod kódem „demo pjanind“ z: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- ¹⁶ ČSÚ. *Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2100* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2013 [cit. 2017-04-28]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/projekce-obyvatelstva-ceske-republiky-do-roku-2100-n-fu4s64b8h4>
- ¹⁷ ČSÚ. *Příjmy a životní podmínky domácností – 2017*. [online]. Praha: Český statistický úřad, 2018. [cit. 2019-01-17] Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/61601872/160021189a.pdf/5af5908b-931a-4b3e-b097-b87ddac9952b?version=1.0>
- ¹⁸ Zdroj: MPSV.
- ¹⁹ ČSSZ. *Důchodci v ČR* [online]. Praha: Česká správa sociálního zabezpečení, 2018. [cit. 2021-05-25] Dostupné z: https://www.cssz.cz/documents/20143/99587/2019_Statistick%C3%A1%20ro%C4%8Denka%20z%20oblasti%20d%C5%AFchodov%C3%A9ho%20poji%C5%A1t%C4%9Bn%C3%AD%20za%20rok.pdf/4a88f144-474a-d642-bf5b-69abe4315d27
- ²⁰ ČSSZ. *Důchodci v ČR* [online]. Praha: Česká správa sociálního zabezpečení, 2018. [cit. 2019-01-17] Dostupné z: https://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/01703B01-44E9-48F5-834C-FB348899E7CB/0/duchodci_v_cr_v_casove_rade.pdf
- ²¹ Jedná se o základní výměru (pro všechny stejná, 2700 Kč v roce 2018) a procentní výměru (v roce 2018 nejméně 770 Kč měsíčně).
- ²² ČSSZ, Starobní důchody [online]. [cit. 2019-01-17], Dostupné z: <https://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/starobni-duchody.htm>
- ²³ ČSSZ. *Důchodci v ČR* [online]. Praha: Česká správa sociálního zabezpečení, 2018. [cit. 2019-01-17] Dostupné z: https://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/01703B01-44E9-48F5-834C-FB348899E7CB/0/duchodci_v_cr_v_casove_rade.pdf
- ²⁴ Zdroj: MPSV, vlastní výpočty, ČSÚ. ČSÚ – Mzdy a náklady práce. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/prace_a_mzdy_prace, [cit. 2019-07-22].
- ²⁵ ČSSZ. Jedná se o důchody vyplácené sólo, důchodci je tedy vyplácen jediný důchod od ČSSZ. Pokud je důchod vyplácen jako dílčí (tj. náleží k němu další důchody vyplácené z ciziny) není do celkového počtu zahrnut
- ²⁶ Včetně příp. pozůstalostního důchodu ČSSZ.
- ²⁷ Včetně příp. pozůstalostního důchodu ČSSZ.
- ²⁸ Včetně příp. pozůstalostního důchodu ČSSZ.
- ²⁹ ČSÚ. *Příjmy a životní podmínky domácností 2018*. 2019. [cit. 2019-08-07] Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/91839453/1600211919.pdf/cf53b95c-a879-4aef-9cde-bf6967884d56?version=1.0>
- ³⁰ EUROSTAT. Praha. 2018. *At-risk-of-poverty rate by poverty threshold, age and sex - EU-SILC survey*. [cit. 2019-02-21] Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tespn050&language=en>
- ³¹ Eurostat. Gender pay gap in unadjusted form. 2019. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/labour-market/earnings/main-tables>
- ³² Data ČSÚ, *Příjmy a životní podmínky domácností*
- ³³ EUROSTAT. 2018. [cit. 2019-02-20] Dostupné pod kódem ilc_di04 a ilc_di05 z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/data/database>
- ³⁴ Jedná se o třídění dle ekonomické aktivity dělené na zaměstnance, OSVČ a důchodce.
- ³⁵ Jedná se o třídění dle ekonomické aktivity dělené na zaměstnance, OSVČ a důchodce.
- ³⁶ ČSÚ. *Statistika rodinných účtů 2016 – tabulka 1c Domácnosti podle postavení osoby v čele*. Praha: Český statistický úřad, 2017. [cit. 2018-02-06] Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/46388837/1600181713.pdf/afb273bf-f3b4-4195-8916-62508ce4542d?version=1.0>
- ³⁷ ČSÚ. *Senioři v mezinárodním srovnání – 2017*. Praha: Český statistický úřad, 2017. [cit. 2018-02-06] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/seniori-v-cr-v-datech-2017>
- ³⁸ ČSÚ. *Příjmy a životní podmínky domácností - 2020*. Praha: Český statistický úřad, 2021. [cit. 2021-05-29] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-cdknb922a5>
- ³⁹ EUROSTAT. Praha. 2016. *Median of the housing cost burden distribution by age, sex and poverty status - EU-SILC survey*. [cit. 2018-02-06] Dostupné z: <https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/tqrWagTgNqhRZZKBBWco8Q>
- ⁴⁰ MPSV. 2018. *Informace o vyplacených dávkách v resortu MPSV ČR v prosinci 2018*. [cit. 2019-02-20] Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/34988/Informace_o_vyplacenych_davkach_v_prosinci_2018.pdf
- ⁴¹ EUROSTAT. 2018. [CIT. 2019-02-20] Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Healthy_life_years_statistics#Healthy_life_years_at_birth
- ⁴² EUROSTAT. Praha. 2015 [cit. 2018-02-06] Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/4/4a/Total_general_government_expenditure_on_health%2C_2015_%28%25_of_GDP_%25_of_total_expenditure%29.png
- ⁴³ VÚPSV Praha. 2021 [cit. 2021-06-15] Dostupné z <http://praha.vupsv.cz/fulltext/bullNo35.pdf>.
- ⁴⁴ Sociální výdaje zahrnují důchodové zabezpečení, peněžité dávky v nemoci a mateřství, politika zaměstnanosti, státní sociální podpora, dávky soc. péče a soc. služeb, náklady na správu systému a ostatní výdaje.

- ⁴⁵ VÚSPV. *Vývoj hlavních ekonomických a sociálních ukazatelů ČR 1990-2017*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2017. [cit. 2019-02-21] Dostupné z: <https://www.vupsv.cz/download/bulletin-no-33-2018/?wpdmdl=2485>
- ⁴⁶ ČSÚ. *Výsledky zdravotnických účtů ČR – 2010-2019*. [CIT. 2020-05-29] Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Healthy_life_years_statistics#Healthy_life_years_at_birth
- ⁴⁷ Viz také Národní strategie rozvoje sociálních služeb na období 2016 – 2025, MPSV, str. 24.
- ⁴⁸ Eurostat 2015, *Healthy life years and life expectancy at birth*; (cit. 7. 3. 2018) Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdph100&plugin=1>
- ⁴⁹ Ministerstvo zdravotnictví, 2016. [cit. 2019-05-21] Dostupné z: http://www.mzcr.cz/dokumenty/narodni-akcni-plan-pro-alzheimerovu-nemoc-a-dalsi-obdobna-onemocneni-na-leta-201_12997_3216_1.html
- ⁵⁰ ČSÚ, *Výsledky zdravotnických účtů, 2010 – 2015*, (cit. 7. 3. 2018) Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/46013402/26000517k2.pdf/9162ef5e-873d-45ef-8def-9500b5e2d5f1?version=1.0>
- ⁵¹ ČSÚ, *Souhrnné výsledky zdravotnických účtů, 2010 – 2019*, (cit. 2021-06-15) Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vysledky-zdravotnickych-uctu-cr-m6hwrlzbbw>.
- ⁵² EUROSTAT. Praha. 2015, data aktuální k 2/2017 [cit. 2018-02-06] Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/e/e8/Total_general_government_expenditure_on_social_protection%2C_2015_%28%25_of_GDP_%25_of_total_expenditure%29.png
- ⁵³ HORECKÝ, Jiří a Ladislav PRŮŠA. *Současná struktura služeb dlouhodobé péče a prognóza potřeby sociálních služeb 2019-2050*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2019. ISBN 978-80-907053-4-0. [cit. 2019-04-12] Dostupné z: http://www.apsscr.cz/files/files/A4_STRUKTURA%20DLOUHODOBE%20PECE.pdf
- ⁵⁴ ČSÚ. *Statistická ročenka České republiky - 2020*. [CIT. 2021-05-29] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/26-socialni-zabezpeceni-0hsuu6itfa>
- ⁵⁵ [https://socialnipolitika.eu/2017/04/pecujici-osoby-a-neformalni-pecce-narodni-strategie-rozvoje-socialnich-sluzeb-2016-2025/\(2007-2014\), odd. 652 MPSV \(2015-2017\), žádný registrovaný poskytovatel 2011-2014 vlastní dopočet \(ztráta dat při přechodu na nový IS\).](https://socialnipolitika.eu/2017/04/pecujici-osoby-a-neformalni-pecce-narodni-strategie-rozvoje-socialnich-sluzeb-2016-2025/(2007-2014), odd. 652 MPSV (2015-2017), žádný registrovaný poskytovatel 2011-2014 vlastní dopočet (ztráta dat při přechodu na nový IS).)
- ⁵⁶ Fond dalšího vzdělávání, dostupné z http://www.fdv.cz/data/original/fotografie/zaverecna-zprava_neformalni-pecujici_fin.pdf (cit. 26. 9. 2018).
- ⁵⁷ Národní strategie rozvoje sociálních služeb na období 2016 – 2025, MPSV, str. 28.
- ⁵⁸ FDV: projekt s názvem Podpora neformálních pečovatelských skupin, Registrační číslo projektu: CZ 1.04/3.1.00/C6.00002.
- ⁵⁹ MPSV. 2018. *Informace o vyplacených dávkách v prosinci 2018; +vlastní data*. [cit. 2019-05-21] Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/35497/Informace_o_vyplacenych_davkach_v_breznu_2019.pdf.
- ⁶⁰ Údaje MPSV
- ⁶¹ MPSV 2019, *Statistiky nezaměstnanosti, Integrovaný portál MPSV*. [online]. [cit. 2019-02-21] Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/qrt>.
- ⁶² (2007 bylo 108 736 uchazečů starších 50 let z celkových 354 878, v kategorii 50 – 54 let jich bylo 53 656); Tamtéž
- ⁶³ OECD 2017. *Pensions at a glance 2017*. [online]. [cit. 2018-02-16] Dostupné z: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/pensions-at-a-glance-2017_pension_glance-2017-en#page126
- ⁶⁴ Míra zaměstnanosti, *Český statistický úřad*. [online]. [cit. 2019-02-20] Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/61565968/2501321864.pdf/1e01c4eb-5014-4f88-9f68-e9840270313b?version=1.0>
- ⁶⁵ ČSÚ 2021, *Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků VŠPS - čtvrtletní údaje – 2017-2020*. [online]. [cit. 2021-05-30] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zamestnanost-a-nezamestnanost-podle-vysledku-vsps-ctvrtletni-udaje-4-ctvrtleti-2017>
- ⁶⁶ *Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků VŠPS - roční průměry – 2017, Český statistický úřad*. [online]. [cit. 2019-02-20] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zamestnanost-a-nezamestnanost-podle-vysledku-vsps-rocni-prumery-2017>.
- ⁶⁷ Eurostat, *Employment rates by sex, age and citizenship (%) [lfsa_ergan]*, last update:08-02-2019.
- ⁶⁸ Tamt.
- ⁶⁹ Viz poznámka č. 51.
- ⁷⁰ MPSV 2019, *Statistiky nezaměstnanosti, Integrovaný portál MPSV*. [online]. [cit. 2019-02-21] Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/qrt>.
- ⁷¹ Dopady digitalizace na trh práce v ČR a EU. OSTEU Discussion paper 12/2015
- ⁷² Jaké je složení domácností v ČR? *Český statistický úřad* [online]. Praha, 2013 [cit. 2018-02-16]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/jake_je_slozeni_domacnosti_v_cr20130307
- ⁷³ Domácnosti celkem v letech 2012 - 2017. *Český statistický úřad* [online]. Praha, 2018 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/61601872/1600211815.pdf/13fdbce4-f5c6-4a60-b22f-fe6bd2dbc145?version=1.2>
- ⁷⁴ Pohyb obyvatelstva - rok 2018. *Český statistický úřad* [online]. 2019 [cit. 2019-08-02]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/pohyb-obyvatelstva-rok-2018>
- ⁷⁵ Rozvody podle příčiny rozvratu manželství v letech 1986–2016. *Český statistický úřad* [online]. Praha, 2017 [cit. 2018-02-16]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/45948568/130055170507c.pdf/e228a279-029b-4667-b5dd-92955a95d597?version=1.0>
- ⁷⁶ Jaké je složení domácností v ČR? In: *Český statistický úřad* [online]. Praha, 2013 [cit. 2018-02-16]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/23189565/csuTk_domacnosti_prezentace.pdf/0ee85dc7-bde1-49a7-942a-9ef7faaca6eb?version=1.0
- ⁷⁷ ČSÚ *Statistická ročenka České republiky - 2020* [online]. [cit. 2021-05-30]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/4-obyvatelstvo-1wi8z68bpg>
- ⁷⁸ *Zpráva o rodině, 2017*, s. 187
- ⁷⁹ Sňatečnost. *Český statistický úřad* [online]. Praha, 2017 [cit. 2018-02-16]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/45964328/1300691702.pdf/87dae09a-4bdf-4b2f-9f6d-1442dd3fc9a8?redirect=https%3A%2F%2Fwww.czso.cz%2Fcsu%2Fczso%2Fdomov%3Fp_p_id%3D3%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dmaximized%26p_p_mode%3Dview%26_3_advancedSearch%3Dfalse%26_3_groupId%3D0%26_3_keywords%3Ds%25C5%2588ate%25C4%258Dnost%26_3_delta%3D75%26_3_resetCur%3Dfalse%26_3_struts_action%3D%252Fsearch%252Fsearch%26_3_format%3D%26_3_andOperator%3Dtrue
- ⁸⁰ ČR má druhý nejvyšší podíl výdajů na daňové slevy rodinám na HDP (0,86 % HDP v roce 2011) mezi zeměmi OECD. V mezinárodním srovnání jsou výdaje na peněžní transfery rodinám s dětmi podprůměrné (průměr EU v roce 2012 činil 2,2 % HDP) a jsou velmi výrazně koncentrovány na rodiny s nejmenšími dětmi. I ve třetím pilíři rodinné politiky – ve výdajích na služby pro rodiny s dětmi – ČR ve srovnání s ostatními státy OECD velmi zaostává. Pouze 0,55 % HDP (asi 20 mld. Kč v roce 2011) jde na podporu služeb (předškolní péče, družiny, mimoškolní aktivity), zatímco průměr zemí OECD se pohybuje na úrovni 0,95 % HDP. V zemích OECD je výrazným trendem rodinných politik investování do vzdělávání a rozvoje služeb pro rodiny, protože umožňují sociální aktivizaci, rozvoj lidského potenciálu a pomáhají lépe se začlenit a participovat ve společnosti. Prokazatelně též vedou ke zvýšení rovnosti životních příležitostí pro děti, a tím ke snižování nerovnosti a s ní spojených patologických jevů ve společnosti. (Koncepte rodinné politiky)

- ⁸¹ Koncepce rodinné politiky. 2017. MPSV. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31577/Koncepce_rodinne_politiky.pdf
- ⁸² Jedná se zejména o Doporučení Rady EU,⁸² Dohodu o partnerství pro programové období 2014–2020 nebo doporučení vyplývající z analýz OECD. Doporučení Rady EU pro ČR na rok 2016. [online]. [cit. 2017-01-20]. Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.299.01.0023.01.ENG
- ⁸³ Viz OECD Economic Survey of Czech Republic, 2016, OECD, dostupné z: <http://www.oecd.org/eco/surveys/economic-survey-czech-republic.htm>. THÉVENON, Olivier a Anne SOLAZ. Labour Market Effects of Parental Leave Policies in OECD Countries. *OECDiLibrary* [online]. 2013 [cit. 2016-03-23]. Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/labour-market-effects-of-parental-leave-policies-in-oecd-countries_5k8xb6hw1wjf-en;jsessionid=1qrhm5itoik4l.x-oecd-live-02. Dále Achieving stronger growth by promoting a more gender balanced economy, 2014, OECD, dostupné z: <http://www.oecd.org/g20/topics/employment-and-social-policy/ILO-IMF-OECD-WBG-Achieving-stronger-growth-by-promoting-a-more-gender-balanced-economy-G20.pdf>, Thévenon O. 2011. Family Policies in OECD Countries: A Comparative Analysis Population and Development Review, 37(1): 57-87. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2011.00390.x/abstract>.
- ⁸⁴ ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Lucie SMÉKALOVÁ. *Edukace seniorů: Geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5446-8
- ⁸⁵ ČSÚ Statistika sportu: základní ukazatele - 2019 [online]. [cit. 2021-05-30]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/statistika-sportu-zakladni-ukazatele-2019>
- ⁸⁶ M. Petrová Kafková, Užívání prostoru a venkovní mobilita městských seniorů, 2013
- ⁸⁷ Viz <http://www.mmr.cz/cs/Ministerstvo/Ministerstvo/Pro-media/Tiskove-zpravy/2018/MMR-Trojnásobny-previs-zadosti-o-podporovane-byty-a-bytove-domy-bez-b> [cit. 2018-02-14].
- ⁸⁸ M. Petrová Kafková, Užívání prostoru a venkovní mobilita městských seniorů, 2013.
- ⁸⁹ § 18 odst. 1 písm. e) zákona č. 111/1994 Sb., o silniční dopravě, ve znění k 14. 2. 2018. In: *ASPI verze 2017* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, © 2000-2018 [cit. 14. 2. 2018] a § 36 odst. 1 písm. h) zákona č. 266/1994 Sb., o drahách, ve znění k 14. 2. 2018. In: *ASPI verze 2017* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, © 2000-2018 [cit. 2018-02-14].
- ⁹⁰ § 35 odst. 2 zákona č. 114/1995 Sb., o vnitrozemské plavbě, ve znění k 14. 2. 2018. In: *ASPI verze 2017* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, © 2000-2018 [cit. 2018-02-14].
- ⁹¹ § 13 odst. 1 vyhláška Ministerstva dopravy č. 175/2000 Sb., o přepravním řádu pro veřejnou dráží a silniční osobní dopravu, ve znění k 14. 2. 2018. In: *ASPI verze 2017* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, © 2000-2018 [cit. 2018-02-14].
- ⁹² Vyhláška Ministerstva dopravy č. 173/1995 Sb., kterou se vydává dopravní řád drah, ve znění k 14. 2. 2018. In: *ASPI verze 2017* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, © 2000-2018 [cit. 2018-02-14].
- ⁹³ Vyhláška Ministerstva dopravy č. 177/1995 Sb., kterou se vydává stavební a technický řád drah, ve znění k 14. 2. 2018. In: *ASPI verze 2017* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, © 2000-2018 [cit. 2018-02-14].
- ⁹⁴ § 132 odst. 3 písm. e) zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění k 14. 2. 2018. In: *ASPI verze 2017* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, © 2000-2018 [cit. 2018-02-14].
- ⁹⁵ § 43 odst. 2 písm. b) zákona č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích, ve znění k 14. 2. 2018. In: *ASPI verze 2017* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, © 2000-2018 [cit. 2018-02-14].
- ⁹⁶ § 8 odst. 4 vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 423/2001 Sb., o zdrojích a lázních, ve znění k 14. 2. 2018. In: *ASPI verze 2017* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, © 2000-2018 [cit. 2018-02-14].
- ⁹⁷ https://www.mpsv.cz/files/clanky/31761/Karel_Maier_MobilitaSenioru.pdf [cit. 2018-02-14].
- ⁹⁸ Viz např.: https://praha.idnes.cz/z-nadrazi-veleslavin-budou-cestujicim-na-letiste-nosit-kufry-nosici-1im-/praha-zpravy.aspx?c=A150329_153623_praha-zpravy_bur; [cit. 2018-02-14].
- ⁹⁹ Evropská konvence o přístupnosti. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1202>
- ¹⁰⁰ Jedná se zejména o zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR; dále z č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR
- ¹⁰¹ Mezi ně patří zejména Všeobecná deklarace lidských práv, Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství, Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.
- ¹⁰² Diskriminace v ČR: oběť diskriminace a její překážky v přístupu ke spravedlnosti. Kancelář veřejného ochránce práv. 2015. [cit. 2019-07-12]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/CZ_Diskriminace_v_CR_vyzkum_01.pdf
- ¹⁰³ Předpis 56/2017 Sb. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. Praha, 2017 [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=56&r=2017>
- ¹⁰⁴ VIDOVICOVÁ, Lucie a VYHLÍDAL, Jiří. Nekalé obchodní praktiky a senioři. Fórum sociální politiky, 8/2014 [cit. 2019-07-11]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/302874255_Nekale_obchodni_praktiky_a_seniori.
- ¹⁰⁵ Výzkum: Proč senioři stále navštěvují předváděcí akce. 2016 [cit. 2019-07-11]. Dostupné z: <https://www.dtest.cz/clanek-5085/vyzkum-proc-seniori-stale-navstevuji-predvadeci-akce>
- ¹⁰⁶ Výzkum o domácím násilí na seniorech provedla v roce 2005 Jihočeská univerzita. Dostupné z: <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/prevence-urazu-otrav-a-nasili/clanky/2~2005/78-domaci-nasili-a-seniori>
- ¹⁰⁷ LGBT+ je zkratka označující lesby, gaye, bisexuály a transgender osoby. Zkratka tak zahrnuje osoby s menšinovým sexuální zaměřením vůči heterosexuálnímu zaměření a osoby s menšinovou sexuální či genderovou identitou.
- ¹⁰⁸ Týrání, špatné zacházení, zanedbávání. *Život 90* [online]. Praha, 2018 [cit. 2018-02-16]. Dostupné z: <https://www.zivot90.cz/202-senior-telefon/223-tyrani>
- ¹⁰⁹ Týrání, špatné zacházení, zanedbávání. *Život 90* [online]. Praha, 2018 [cit. 2018-02-16]. Dostupné z: <https://www.zivot90.cz/202-senior-telefon/223-tyrani>
- ¹¹⁰ Domácí násilí a senioři. *Prevence úrazů, otrav a násilí* [online]. 2005 (Num. 2) [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/prevence-urazu-otrav-a-nasili/clanky/2~2005/78-domaci-nasili-a-seniori>
- ¹¹¹ Analýza kvality života seniorů v České republice. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2016 [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/32821/Kvalita_zivota_senioru_-_finalni_verze.pdf
- ¹¹² MindBridge Consulting a.s. Analytická zpráva výzkumu Realizace kvantitativního výzkumu – životní postoje a preference seniorů. 2020 [cit. 2021-06-02].
- ¹¹³ Sebevraždy podle pohlaví a věku v letech 1945–2016. ČSÚ [online]. 2017 [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/45948568/130055170808.pdf/f5b38b65-0d85-4392-924a-e4305f0d1efc?version=1.0>
- ¹¹⁴ Zemřelí podle seznamu příčin smrti, pohlaví a věku v ČR, krajích a okresech - 2010 až 2019 ČSÚ [online]. 2020 [cit. 2021-05-30]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-podle-pohlavi-a-veku-2010-2019>
- ¹¹⁵ Starci na netu. Výzkumná zpráva 2018. [cit. 2019-07-11]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/102-starci-na-netu-2017-2018/file>.